

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

PRAVNI VIDIKI BANČNEGA SISTEMA EVROPSKE UNIJE

Ljubljana, januar 2008

ALEŠ TOMAŽIČ

IZJAVA

Študent **Aleš Tomažič** izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom profesorja **dr. Krešimirja Puhariča**, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 23. januarja 2008

Podpis:

KAZALO

1	Uvod	1
2	Bančništvo in temeljni bančni pojmi	2
2.1	Bančna tveganja	4
2.2	Pomen kapitala in kapitalske ustreznosti	5
3	Formalni viri bančnega prava EU	6
3.1	Evropske bančne direktive	7
3.1.1	Direktive do leta 2006	8
3.2	Direktiva CRD – nova evropska kapitalska ureditev	10
3.2.1	Prvi steber: Minimalne kapitalske zahteve	12
3.2.1.1	Kreditno tveganje	12
3.2.1.2	Operativno tveganje	15
3.2.1.3	Tržno tveganje	17
3.2.1.4	Velike izpostavljenosti in kvalificirani deleži	18
3.2.2	Drugi steber: Regulatorni nadzor	18
3.2.2.1	Načela regulatornega nadzora	19
3.2.2.2	Transparentnost	20
3.2.3	Tretji steber: Tržna disciplina	21
3.2.3.1	Javna razkritja in moralni hazard	22
4	Bančna integracija EU in njeni problemi	22
4.1	Integracija v EU	22
4.2	Trenutna finančna kriza	23
4.2.1	Vzrok - ameriška hipotekarna kriza	23
4.2.2	Evropske banke – največje žrtve krize	24
4.2.2.1	Ukrepanje ECB	25
4.2.2.2	Primer Northern Rock	26
4.2.3	Načrti EU za večjo preglednost bančnega trga	27
4.2.3.1	Konflikti interesov	28
5	Odzivnost našega pravnega reda na dogajanje v okviru EU	29
5.1	Novi bančni zakon	29
5.2	Posledice finančne krize za slovenske banke	31
6	Sklepne ugotovitve	31
	Literatura	34
	Viri	37

1 UVOD

Bančni sistem je nedvomno eden ključnih činiteljev, na katerih sloni gospodarstvo katerekoli države ali skupine držav. Vrsta kriznih pojavov v mednarodnih financah v preteklosti je mednarodne poslovne banke prisilila, da so začele resneje razmišljati o mednarodni uskladitvi pravil za skrbno in varno bančno poslovanje. Zato ne preseneča, da se je v zadnjih desetletjih začel vzpostavljati bančni sistem, ki naj bi zagotavljal večjo preglednost poslovanja bank na eni in večjo varnost vseh udeležencev bančnega trga na drugi strani.

Vendar dosedanja prizadevanja za doseg omenjenih ciljev niso uspela popolnoma preprečiti nekaterih, lahko bi rekli, negativnih pojavov, ki se kljub temeljitejši ureditvi bančnega poslovanja še vedno pojavljajo. V juliju leta 2007 je tako celotno svetovno gospodarstvo pretresla finančna kriza v Združenih državah Amerike. Vzrok za izbruh krize so bile slabosti na ameriškem nepremičninskem trgu drugorazrednih hipotekarnih kreditov, zaradi katerih so v težave s financiranjem svojih obveznosti zašli nekateri veliki ameriški skladi, kriza pa ima hude posledice tudi zunaj ameriškega trga.

Posledice so vplivale na celotni globalni finančni sistem, med drugim seveda tudi na Evropsko unijo (v nadaljevanju: EU). Tako so ob izbruhu krize nekatere evropske banke napovedale velike izgube v poslovanju na ameriškem nepremičninskem trgu, kar je privedlo do zmanjšanja splošnega zaupanja med subjekti na finančnem trgu. Ni se namreč vedelo in se še danes ne ve, kako so tveganja, povezana s finančnimi instrumenti, ki so vzrok težav, razporejena med finančnimi institucijami. Evropska centralna banka (v nadaljevanju: ECB) je s takojšnjim posredovanjem uspela do neke mere stabilizirati razmere, vendar pa se s tem vsekakor niso bila rešena vsa vprašanja (Mrak, 2007, str. 1).

Razlogov za tako globalne razsežnosti je veliko, med glavnimi vzroki pa bi morda veljalo poudariti tesno prepletenost in posledično odvisnost bančnih sistemov oziroma kapitalskih tokov. Morda je na vse skupaj vplivalo tudi to, da EU nima dovolj koherentnega sistema, ki bi nadziral delovanje finančnega sektorja – navkljub instituciji, kot je ECB. Zdi se, da je leta sedaj pod večjim pritiskom kot kdajkoli prej. Največje države, med katerimi izstopata Francija in Nemčija, zahtevajo, naj se nekaj vendarle spremeni. Toda kaj in kako?

Ugotoviti, kakšno je trenutno stanje bančnega sistema, predvsem kako njegovo delovanje ureja evropski pravni red, in kakšne so možnosti za nadaljnji razvoj, je osrednje vprašanje, na katerega bom v diplomskem delu skušal odgovoriti. Kako izpopolniti več kot potrebna enotna pravila igre, ne da bi se ob tem zmanjšala konkurenčnost držav članic EU? Kakšne bi bile ekonomske posledice sprememb evropske strategije, ki jo predlagata prej omenjeni državi? In, iz našega stališča je zelo pomembno, kakšne posledice bi utegnila kriza imeti na manjše države, med katere spada Slovenija?

Delovna hipoteza

»Zakonodaja EU še ne zagotavlja dovolj dobrega varstva bančnih institucij in bančnega sistema kot celote, kar lahko povzroči precejšno škodo bankam – tudi tistim, ki niso neposredno izpostavljene nevarnostim – in njihovim klientom, ki so velikokrat deležni »le« posrednih posledic (naprimer izgube dela premoženja) in jih pogosto niti ne opazimo pravočasno.«

Sestava

Diplomsko delo je sestavljeno iz šestih poglavij, ki vključujejo uvod, štiri vsebinske sklope, in sklepne ugotovitve. Prvi vsebinski sklop vsebuje splošne značilnosti bančništva in bančnega sistema v EU, podrobneje pa se posvečam pomenu kapitala, kapitalске ustreznosti in bančnih tveganj.

V naslednjem, drugem sklopu obravnavam ureditev bančne zakonodaje znotraj EU – direktive, kjer je na kratko opisan smisel in pristop urejanja bančnega sistema. Temu sledi povzetek pomembnejših bančnih direktiv iz preteklih desetletij. Osrednje mesto pa pripada novi direktivi, sprejeti leta 2006, kateri namenjam dobršen del tega poglavja. Opisana je tristebna struktura – minimalne kapitalске zahteve, regulatorni nadzor in tržna disciplina – ter vsebina in pomen vsakega od teh stebrov.

Tretji vsebinski sklop namenjam proučitvi procesa evropske bančne integracije. Bistvo uvodnega dela sta kratek opis razvoja povezovanja znotraj EU in navedba bistvenih težav, ki stalno ovirajo proces oblikovanja enotnega trga in ki so med drugim vplivale na trenutno finančno krizo v EU z mnogimi resnimi posledicami. Zato je poglavje namenjeno tudi veliki krizi, ki je pretresla nemalo ekonomij po vsem svetu. Analiziram vzroke za njen izbruh in skušam ugotoviti, kakšne posledice je pustila na evropskem bančnem trgu. Zaključujem z razpravo o možnostih izboljšanja bančnega sistema, ki se kažejo skozi različne interese držav članic EU in njihove predloge za izboljšanje varnosti in transparentnosti.

Zadnji sklop je namenjen Sloveniji, ki je kot polnopravna (in s tem pravno zavezana) članica EU z novim bančnim zakonom, sprejetim konec leta 2006, v slovenski pravni red vpeljala nova evropska pravila in s tem v precejšni meri vplivala na naš bančni sektor. Naposled skušam ugotoviti, kakšne učinke je pustila nedavna finančna kriza na naše banke in njihovo poslovanje.

Diplomsko delo zaključujem z mislimi in ugotovitvami ter komentiram delovno hipotezo.

2 BANČNIŠTVO IN TEMELJNI BANČNI POJMI

Zanesljiv in zdrav bančni sistem je zelo pomemben činitelj finančne stabilnosti in je osnova za vzdrževanje in razvoj ter nemoteno delovanje celotnega gospodarskega sistema. Ključna dejavnost bančnega sistema je finančno posredništvo, ki je opredeljeno kot

zbiranje finančnih sredstev tistih, ki imajo presežke, in njihovo posojanje tistim, ki ta sredstva potrebujejo (Rotovnik, 2007, str. 5).

Banke z aktivnim kakovostnim preoblikovanjem sredstev spreminjajo neko lastnost (ročnost, likvidnost ...) naložbe in s tem povzročajo neuskklajenosti v svojih naložbah in obveznostih, kar pomeni, da so banke izpostavljene določenim tveganjem, s katerimi morajo upravljati. Drugače povedano, banke s ponujanjem bančnih produktov prevzemajo tveganja in jih transformirajo, za to storitev pa svojim komitentom zaračunavajo določeno premijo, ki je odvisna od višine prevzetega tveganja (Pirtovšek, Kristl, 2002, str. 65).

Cilj banke kot celote je večanje vrednosti premoženja z maksimiranjem tveganj, prilagojenih povračilu delničarjem. V tem pogledu posluje banka kot vsako drugo podjetje, vendar je dobičkonosnost banke odvisna od upravljanja tveganj. V ekstremnem primeru lahko neprimerno upravljanje celo ogrozi solventnost banke (Heffernan, 1996, str. 165). Sprejemanje tveganj je tako osnovna značilnost poslovanja bank, njihova primerjalna prednost pred drugimi udeleženci na trgu pa je sposobnost ocenjevanja velikosti tveganj in razvijanje metod merjenja tveganj (Birsa, 2004, str. 2).

Pomembnost vloge banke in zaupanja, ki ga imajo do teh institucij vlagatelji, sta dovolj velika razloga, da morajo banke poslovati skrbno in varno ter vzdrževati ustrezno raven kapitala za zaščito pred tveganji, ki jim banka je ali bi jim lahko bila izpostavljena pri svojem poslovanju. Zato banke po vsem svetu nadzirajo in pravno-formalno regulirajo organi oziroma institucije, ki jih za to pooblasti država¹ (Rotovnik, 2007, str. 5).

Omeniti tudi velja, da je svetovni bančno-finančni sektor v zadnjem obdobju doživel vrsto pomembnih sprememb. Hkrati se je treba sprijazniti, da se dandanes kakršnimkoli vplivom oziroma spremembam, pozitivnim ali negativnim, ne da izogniti. Rotovnik (2007, str. 5) med drugim poudarja:

- pojav globalizacije,
- povezovanje finančnih družb,
- razvoj novih finančnih instrumentov,
- naraščajoča odvisnost od informacijske tehnologije.

Ker Slovenija seveda ni izjema, Rotovnik navaja za nas specifične spremembe:

- zamenjava ekonomsko-političnega sistema,
- vstop v EU in uveljavitev evropskega pravnega reda,
- prevzem skupne evropske valute,

¹ V Sloveniji to nalogo opravlja Banka Slovenije.

- pritek tujega bančnega kapitala.

O tem, kako se EU in ostali svet „borita“ s problemi sledenja tej dinamiki bančnega okolja, bom pisal v naslednjih poglavjih. Najprej bom na kratko opisal bančne pojme, pomembne z vidika diplomskega dela.

2.1 Bančna tveganja

Pri ocenjevanju uspešnosti banke je poleg finančnega rezultata nujno treba proučiti tudi tveganja, ki jim je banka pri svojem poslovanju izpostavljena. Da bi si zagotovila najboljši možni rezultat, mora banka obvladovati določena bančna tveganja. S tem postane obvladovanje le-teh ena izmed glavnih nalog vsake banke, posledično tudi celotnega bančnega sistema. Strah pred tveganji postane največji, ko so banke ogrožene neposredno, kar lahko pusti dolgoročne posledice (Novak, 2002, str. 7).

Obstaja vrsta različnih razvrstitev tveganj, ki so bolj ali manj natančno razčlenjena, vendar se vsebinsko med seboj ne razlikujejo, saj gre v večini primerov le za drugačna izhodišča. Banka Slovenije je na osnovi spoznanj strokovnjakov sestavila seznam tveganj, ki so ustrezna za ocenjevanje, in menila, da je takšno razlikovanje smiselno zaradi kakovostnejšega razumevanja upravljanja s tveganji. S to strukturo naj bi bila dosežena tudi lažja in boljša primerljivost med bankami. Menim, da je navedeno razlikovanje ustrezno tudi za diplomsko nalogo, saj je v njem omenjena večina navedenih tveganj (Rotovnik, 2007, str. 11):

- **kreditno tveganje** – je tveganje nastanka izgube,² ki je posledica dolžnikove nezmožnosti, da iz katerega koli razloga ne izpolni svoje finančne ali pogodbene obveznosti v celoti. To tveganje vključuje tveganje koncentracije, kreditno tveganje v listinjenju, preostalo tveganje in deželno tveganje ter njegovo posebno obliko - transferno tveganje;
- **operativno tveganje** – je tveganje nastanka izgube vključno s pravnim tveganjem,³ zaradi naslednjih okoliščin: neustreznosti ali nepravilnega izvajanja notranjih procesov, drugih nepravilnih ravnanj ljudi, ki spadajo v notranjo poslovno sfero banke, neustreznosti ali nepravilnega delovanja sistemov, ki spadajo v notranjo poslovno sfero banke, in zunanjih dogodkov ali dejanj. Vključuje tudi IT tveganje, ki je tveganje izgube kot posledica neustrezne informacijske tehnologije in procesiranja predvsem z vidika obvladljivosti, dostopov, integralnosti, nadzora in neprekinjenosti;
- **tržno tveganje** – je tveganje nastanka izgube, ki nastane zaradi neugodne spremembe cen dolžniških in lastniških finančnih instrumentov, blaga ter

² Tveganje izgube lahko pri definiranju vseh področij tveganja natančneje opredelimo kot trenutno ali prihodnje tveganje negativnih vplivov na prihodke in kapital.

³ Pravno tveganje je tveganje nastanka izgube, zaradi kršenja ali nepravilnega upoštevanja zakonov, podzakonskih aktov, navodil, priporočil, sklenjenih pogodb, dobre bančne prakse ali etičnih norm.

spremembe deviznih tečajev v tržni knjigi banke. To tveganje nastaja pri upravljanju in trgovanju z dolžniškimi in lastniškimi vrednostnimi papirji, denarjem v različnih valutah, blagom in izvedenimi finančnimi instrumenti. Vključuje tudi valutno tveganje, ki nastane zaradi neželene spremembe deviznih tečajev v bančni knjigi;

- **obrestno tveganje** – je tveganje nastanka izgube, ki nastane zaradi gibanja obrestne mere;
- **likvidnostno tveganje** – je tveganje nastanka izgube, ko banka ni sposobna poravnati vseh dospelih obveznosti oziroma, ko je banka zaradi nezmožnosti zagotavljanja zadostnih sredstev za poravnavo obveznosti ob dospelosti prisiljena zagotavljati potrebna sredstva s pomembno višjimi stroški od običajnih;
- **strateško tveganje** – je tveganje nastanka izgube zaradi nepravilnih poslovnih odločitev banke, neustreznega izvajanja sprejetih odločitev ter premajhne odzivnosti banke na spremembe poslovnega okolja;
- **tveganje ugleda** – je tveganje nastanka izgube zaradi negativne podobe, ki jo imajo o banki njeni komitenti, poslovni partnerji, lastniki in investitorji ali nadzorniki;
- **kapitalsko tveganje** – se nanaša na neustrezno sestavo kapitala glede na obseg in način poslovanja ali na težave, s katerimi se sooča banka pri pridobivanju svežega kapitala, še posebno ob potrebi po hitrem povečanju ali ob neugodnih pogojih v poslovnem okolju;
- **tveganje dobičkonosnosti** – se nanaša na neustrezno sestavo oziroma razpršenost prihodkov ali na nesposobnost banke, da zagotavlja zadostno in stalno raven dobičkonosnosti.

2.2 Pomen kapitala in kapitalske ustreznosti

Bančna tveganja je smiselno obravnavati v povezavi s kapitalom oziroma kapitalsko ustreznostjo, saj izgube, ki nastanejo v povezavi s tveganjem, banke pokrivajo s kapitalom. Tveganje, zaradi katerega banka končno lahko tudi propade, je tako povezano z njenimi aktivnostmi in količino njenega kapitala. Še bolj pomembna postane omenjena povezava, če pomislimo, da ob dovolj velikih izgubah banka lahko postane nesolventna (nesposobna poravnave plačilnih obveznosti). V splošnem velja, da več kot ima banka kapitala, več tveganih aktivnosti lahko opravlja, ne da bi jo to privedlo v položaj nesolventnosti. Podobno velja, da bolj kot je poslovanje banke tvegano, več kapitala potrebuje za pokrivanje tveganj (Benston, Kaufman, 1997, str. 4).

Informacije o finančnem položaju banke in uspešnost njenega poslovanja so osnova pri odločitvah tako potencialnih lastnikov, ki se odločajo za nakup kapitalskega deleža v banki, kot varčevalcev, ki se odločajo, ali naj zaupajo svoje prihranke banki. Zanesljive in primerljive informacije o poslovanju banke pa potrebujejo tudi banke, s katerimi ima banka

poslovne odnose, in seveda centralna banka pri nadziranju poslovanja bank ter zagotavljanju stabilnosti bančnega sistema kot celote (Dimovski, Gregorič, 2000, str. 51).

Kapitalsko ustreznost je možno meriti na več načinov. Kazalec, ki za razliko od nekaterih drugih upošteva tudi različne tveganosti bančnih naložb, je koeficient kapitalske ustreznosti⁴ in je enak razmerju med celotnim kapitalom (lastnimi sredstvi) in tveganju prilagojeno aktivo:

$$\text{koeficient kapitalske ustreznosti} = \frac{\text{celotni kapital}}{\text{tveganju prilagojena aktiva}}$$

Celotni kapital banke je seštevek osnovnega in dodatnega kapitala, zmanjšan za nekatere postavke. Tveganju prilagojena aktiva na drugi strani je seštevek tveganjem prilagojenih knjigovodskih stanj vseh aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk, pri čemer so tveganja izražena v obliki odstotnih uteži. Bilančna vrednost vsake aktivne postavke se pri tem pomnoži z ustrezno utežjo (po principu večje tveganje – večja utež), rezultat česar je tveganju prilagojena vrednost sredstev.⁵

Od stanja kapitala je odvisna tudi zmožnost širitve bančne aktivnosti, kajti povečuje javno zaupanje v banko in ji tako omogoča lažji in cenejši dostop do denarnih sredstev, hkrati pa omogoča banki prevzemanje bolj tveganih in s tem bolj donosnih naložb. Samo od sebe se ponuja vprašanje, „Koliko kapitala dejansko potrebuje banka, da bi zavarovala imetnike svojih vlog, zagotovila denarna sredstva za posojila in ne omajala splošnega zaupanja svojih komitentov⁶?“

Obstajajo različni dejavniki, ki vplivajo na odločitev banke o absolutni višini svojega kapitala. Enega od teh predstavljajo tudi kapitalske zahteve, ki jih postavljajo pristojni nadzorniki. Ti so, v nasprotju z lastniki, zainteresirani za večji obseg kapitala, saj jih zanimata varno poslovanje posamezne banke in trdnost celotnega bančnega sistema (Mishkin, 1998, str. 337). O tem, kako je regulacija urejena v EU, bo beseda v naslednjem poglavju.

3 FORMALNI VIRI BANČNEGA PRAVA EU

Za bančništvo v EU je značilna zakonodaja o enotnih minimalnih standardih. Področje poslovanja bank urejajo direktive (smernice), ki predstavljajo minimalni pravni okvir, katerega morajo države članice upoštevati pri nacionalni ureditvi posameznega področja. To pa tudi pomeni, da države članice direktiv neposredno ne uporabljajo, temveč morajo v predpisanem roku njihovo vsebino vključiti v nacionalno zakonodajo.

⁴ Solventnostno razmerje; ang. CAR – capital adequacy ratio.

⁵ Ker morajo banke dandanes obvezno dosegati določen odstotek kapitalske ustreznosti, in če opazujemo števec in imenovalc izračuna, lahko potrdimo navedbo Benstona in Kaufmana iz prvega odstavka točke 2.2.

⁶ Pogosto so prav imetniki bančnih vlog tisti, ki s svojimi vpoklici vlog zaradi izgube zaupanja v banko, le-to peljejo v propad.

Pri tem je treba vedeti, da lahko posamezna država članica v svoji nacionalni ureditvi preseže minimalni okvir, vendar to hkrati pomeni, da bodo domače pravne osebe v primerjavi s konkurenco pod neenakimi pogoji opravljale finančne storitve doma in v tujini.

Evropske direktive vsebinsko sledijo splošnemu razvoju v svetu – internacionalizaciji finančnih trgov in njihovi regulaciji na mednarodni ravni ter so usklajene s standardi Baselskega odbora za bančni nadzor⁷ (v nadaljevanju: Odbor). Leta 1988 je Odbor izdal dokument z naslovom „Mednarodno usklajevanje merjenja kapitala in kapitalskih standardov“⁸ (Basel I) z naslednjima ciljema: okrepiti varnost in stabilnost mednarodnega bančnega sistema ter doseči pravičnost in visoko stopnjo konsistence pri uveljavljanju standardov v bankah iz različnih držav z namenom zmanjševanja neenakopravnosti v izhodiščnem položaju mednarodnih bank (Gulič, 2006, str. 1).

Baselski odbor je menil, da je Basel I v osnovi dosegel svoj namen, saj je prispeval k oblikovanju varnejšega in stabilnejšega mednarodnega bančnega sistema in pospešil doseganje konkurenčne enakosti med bankami, vendar so se v praksi kmalu pokazale pomanjkljivosti. Sčasoma se je zaupanje v finančne institucije precej omajalo, saj te niso bile več zmožne učinkovito obvladovati tveganj pri novih oblikah poslovanja. Tedanji kazalci kapitalске ustreznosti zaradi velikih sprememb na finančnih trgih niso bili več pravi pokazatelj tveganosti in kapitalске moči bank. Zato se je Odbor leta 1999 lotil načrtne spremembe standardov iz leta 1988. Leta 2004 je bil sprejet „Novi baselski kapitalski sporazum“⁹ (Basel II), s katerim želi Odbor sedaj predvsem izboljšati prožnost merjenja kapitala bank in uveljaviti večjo občutljivost kapitalskih zahtev na dejanska tveganja, ki jih bančno poslovanje prinaša (Gulič, 2006, str. 4).

3.1 Evropske bančne direktive

Evropska komisija (v nadaljevanju: Komisija) ima skupaj s predstavniki ECB v Baselskem odboru status opazovalca, njeni predstavniki pa aktivno sodelujejo v delovnih skupinah. Komisija na področju urejanja kapitala in kapitalске ustreznosti sledi delu Odbora, saj je v njenem interesu, da so evropske direktive čim bolj usklajene z baselskimi standardi oziroma da že v izhodišču ne postavljajo bank iz EU v slabši konkurenčni položaj v primerjavi z bankami iz držav članic G-10, ki niso članice EU (Rubin, 2003, str. 27). Zato ne preseneča, da so bolj ali manj vzporedno z baselskimi pravili nastajale tudi smernice varnega poslovanja bank iz držav članic EU.

⁷ Baselski odbor za bančni nadzor (Basel committee on banking supervision) je mednarodna skupina predstavnikov centralnih bank in regulatorjev s sedežem v uradu Banke za mednarodne poravnave (Bank for international settlement) v Baslu, ki so jo leta 1974 ustanovili guvernerji centralnih bank, držav članic G10, kamor spadajo najrazvitejše države; danes so članice: Belgija, Francija, Japonska, Kanada, Nemčija, Italija, Španija, Švica, Nizozemska, Švedska, Velika Britanija, Združene države Amerike in Luksemburg.

⁸ International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards (1988).

⁹ The New Basel Capital Accord (2004).

»Vsebine baselskih kapitalskih pravil in evropskih direktiv s tega področja naj bi bile sicer bolj ali manj usklajene, kljub temu pa med njimi obstajajo določene razlike. Direktive so namreč pravni vir, zato je Komisija pri njihovem oblikovanju precej manj fleksibilna kot Baselski odbor. Poleg tega je sprejemanje direktiv velikokrat pod vplivom nacionalnih gospodarskih in političnih interesov držav članic, zato je postopek dolgotrajen in zapleten.« (Rubin, 2003, str. 27)

V nadaljevanju na kratko predstavljam bistvo direktiv, ki so v preteklosti zaznamovale proces vzpostavljanja regulacije bančnega sektorja EU, večjo pozornost pa v točki 3.2 namenjam najbolj aktualni in trenutno najpomembnejši direktivi.

3.1.1 Direktive do leta 2006

Prvi večji korak k liberalizaciji bančnega prostora v Evropski skupnosti (v nadaljevanju: ES) je pomenila Prva bančna direktiva o začetku in opravljanju dejavnosti kreditnih institucij.¹⁰ Kreditno institucijo je definirala kot podjetje, katerega posel je sprejemanje vlog in drugih sredstev varčevalcev in dajanje posojil na lasten račun (v nadaljevanju bom namesto vrstnega pojma »kreditna institucija« uporabljal pojem »banka«). Poleg tega je direktiva vpeljala tudi temelje nadzora nad poslovanjem bank in minimalne zahteve za poslovanje (Borak, 1996, str. 12).

Druga bančna direktiva¹¹ je razširila okvir harmonizacije in je dolgo imela osrednje mesto pri urejanju bančnega področja. Kot meni Borak (1996, str. 13), je dolgo predstavljala „bistven instrument za doseg notranjega trga s stališča tako pravice ustanavljanja kot svobode nudenja bančnih storitev“. Uvedla je načela, na katerih temelji skupni, notranji bančni trg (Novak, 2002, str. 18):

- **enotna bančna licenca** (banka, ki pridobi dovoljenje v eni državi članici, lahko deluje v vseh državah EU brez dodatno potrebnih dovoljenj),
- **načelo domače (domicilne) države pri nadzoru** (nadzor nad banko opravlja država, v kateri je registriran sedež vodilne – matične – banke),
- **načelo vzajemnega priznavanja domačih predpisov** (za banko, ki ima sedež v drugi državi in ne v državi, v kateri deluje, veljajo predpisi o varnem poslovanju njene matične države).

¹⁰ Prva direktiva Sveta z dne 12. decembra 1977 o uskladitvi zakonov in podzakonskih predpisov v zvezi z začetkom in opravljanjem bančnih dejavnosti (77/780/EGS); First Council Directive of 12 December 1977 on the coordination of the laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions (77/780/EEC).

¹¹ Druga direktiva Sveta z dne 15. decembra 1989 o uskladitvi zakonov in podzakonskih predpisov v zvezi z začetkom in opravljanjem bančnih dejavnosti, dopolnjujoč direktivo 77/780/EGS (89/646/EGS); Second Council Directive of 15 December 1989 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions and amending Directive 77/780/EEC (89/646/EEC).

Zelo pomembna je (bila) Direktiva o letnih računovodskih izkazih in konsolidiranih računovodskih izkazih bank,¹² ki predpisuje normative za obračune bančnega poslovanja, nomenklaturo in terminologijo, shemo bilance stanja, shemo bilance uspeha ter posebnosti pri določanju pravil vrednotenja postavk (Borak, 1996, str. 15).

Skupne evropske standarde za lastna sredstva je postavila Direktiva o lastnih sredstvih bank.¹³ Lastna sredstva in postavke direktiva jasno definira, harmonizacija na tem področju pa je pomenila okrepitev nadzora bank in prispevala k nadaljnji koordinaciji v bančnem sektorju, posebno še k nadzoru večjih tveganj in solventnostnih razmerij.

Direktiva o nadzoru bank na konsolidirani osnovi¹⁴ je leta 1992 nadomestila starejšo iz leta 1983, ki je vzpostavila okvir za uvedbo konsolidiranega nadzora. Vsaka banka, ki ima hčerinsko podjetje, ki je banka ali finančna ustanova, oziroma ima delež v takih ustanovah, je s to direktivo postala zavezana nadzoru s strani domicilne države na temelju svojega konsolidiranega finančnega položaja (člen 3). Konsolidiran nadzor te direktive opravljajo pristojne oblasti domicilne države, kadar je matično podjetje banka in kadar je matično podjetje banke finančna holdinška družba s podeljenim dovoljenjem za poslovanje (člen 5).

Osnovni namen Direktive o solventnostnem razmerju bank¹⁵ je bil poenotenje bančnega nadzora in zaostritev standardov solventnosti oziroma kapitalske ustreznosti. Člen 10 je določil, da morajo banke vzdrževati razmerje na ravni najmanj 8%, pristojne oblasti pa lahko predpišejo višjo zahtevo, če to štejejo kot ustrezno.

Čezmerna koncentracija izpostavljenosti banke pri eni sami stranki ali skupini povezanih strank utegne povzročiti nesprejemljivo tveganje izgube, takšen položaj pa je lahko škodljiv z vidika solventnosti. Direktiva o velikih izpostavljenostih¹⁶ ureja omenjene izpostavljenosti z namenom omejevanja največje možne izgube. To naj bi dosegla s predpisovanjem nominalne vrednosti dopustne izpostavljenosti (Borak, 1996, str. 16).

Direktiva o kapitalski ustreznosti investicijskih podjetij in bank 93/6/EGS¹⁷ je bila prva, ki je temeljila na skupnem obravnavanju investicijskih in bančnih institucij, in je bila tista, ki je (Borak, 1996, str. 17):

¹² Direktiva Sveta z dne 8. decembra 1986 o letnih računovodskih izkazih in konsolidiranih računovodskih izkazih bank in drugih finančnih ustanov (86/635/EGS); Council Directive of 8 December 1986 on the annual accounts and consolidated accounts of banks and other financial institutions (86/635/EEC).

¹³ Direktiva Sveta z dne 17. aprila 1989 o lastnih sredstvih bank (89/299/EGS); Council Directive of 17 April 1989 on the own funds of credit institutions (89/299/EEC).

¹⁴ Direktiva Sveta z dne 6. aprila 1992 o nadzoru bank na konsolidirani osnovi (92/30/EGS); Council Directive of 6 April 1992 on the supervision of credit institutions on a consolidated basis (92/30/EEC).

¹⁵ Direktiva Sveta z dne 18. decembra 1989 o solventnostnem razmerju za banke (89/647/EGS); Council Directive of 18 December 1989 on a solvency ratio for credit institutions (89/647/EEC).

¹⁶ Direktiva Sveta z dne 21. decembra 1992 o spremljanju in nadzoru velikih izpostavljenosti bank (92/121/EGS); Council Directive of 21 December 1992 on the monitoring and control of large exposures of credit institutions (92/121/EEC).

¹⁷ Direktiva Sveta z dne 15. marca 1993 o kapitalski ustreznosti investicijskih družb in bank (93/6/EGS); Council Directive of 15 March 1993 on the capital adequacy of investment firms and credit institutions (93/6/EEC).

- določila skupne temeljne standarde za lastna sredstva investicijskih podjetij in bank, ki naj bo omogočili neposredno konkurenco med njimi z doseganjem enakosti pri njihovem obravnavanju,
- določila standarde za tržna tveganja, predpisala dopolnilni okvir za nadzor nad tveganji in uvedla koncept „tržne knjige“ ter skupna pravila za konsolidacijo finančnih ustanov, ki se ukvarjajo z dejavnostmi, ki so predvsem izpostavljene tržnim tveganjem.

V večini držav obstaja jamstvo za bančne vloge, zato breme tveganega poslovanja nosi poleg lastnikov kapitala tudi država. Da bi se povečala trdnost bančnega sistema in varstvo varčevalcev, je Direktiva o programih jamstva vlog¹⁸ vzpostavila minimalno raven varstva vlog, ne glede na to, v kateri državi članici vloge so. Programi jamstva vlog bi morali delovati takoj, ko vloge postanejo neizplačljive, npr. v primeru zaprtja banke.

Prva direktiva, Druga direktiva, Direktiva 89/299/EGS, Direktiva 89/647/EGS, Direktiva 92/30/EGS ter Direktiva 92/121/EGS so bile velikokrat in bistveno spremenjene. Zaradi večje jasnosti in racionalnosti so se jih zato leta 2000 zakonodajni organi EU odločili združiti v enotno besedilo – nastala je »zbirna« Direktiva 2000/12/ES¹⁹ (po začetnem odstavku direktive).

Šest let kasneje, to je leta 2006, se je morala evropska bančna zakonodaja ponovno spremeniti oziroma posodobiti, saj je bil medtem sprejet Baselski kapitalni sporazum (2004), pa tudi neprestano spreminjanje obnašanja evropskih finančnih trgov je klicalo k temu, da se to stori. Ob pregledu virov sem ugotovil, da je veliko zadev ostalo enakih oziroma zelo malo spremenjenih, vendar je bilo dodanih tudi kar nekaj novosti. Tem in drugim značilnostim nove direktive je namenjen naslednji del poglavja.

3.2 Direktiva CRD – nova evropska kapitalna ureditev

EU je z direktivo CRD umestila pravila kapitalnega sporazuma Basel II v svoj pravni red (Ravoet v Lah, 2007, str. 2). Direktiva o kapitalni ustreznosti²⁰ (v nadaljevanju: direktiva CRD), v katero sta vključeni Direktiva o začetku in opravljanju bančnih dejavnosti 2006/48/ES²¹ in Direktiva o kapitalni ustreznosti investicijskih podjetij in bank 2006/49/ES,²² je bila 14. junija 2006 formalno podpisana v Strasbourgu ter konec istega

¹⁸ Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta z dne 30. maja 1994 o sistemih zajamčenih vlog(94/19/ES); Directive of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on deposit-guarantee schemes (94/19/EC).

¹⁹ Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta z dne 20. marca 2000 o začetku in opravljanju bančnih dejavnosti (2000/12/ES); Directive of the European Parliament and of the Council of 20 March 2000 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions (2000/12/EC).

²⁰ Capital Requirements Directive (CRD) ali Capital Adequacy Directive III (CAD III).

²¹ Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. junija 2006 o začetku in opravljanju bančnih dejavnosti (preoblikovano) (2006/48/ES); Directive of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions (recast) (2006/48/EC).

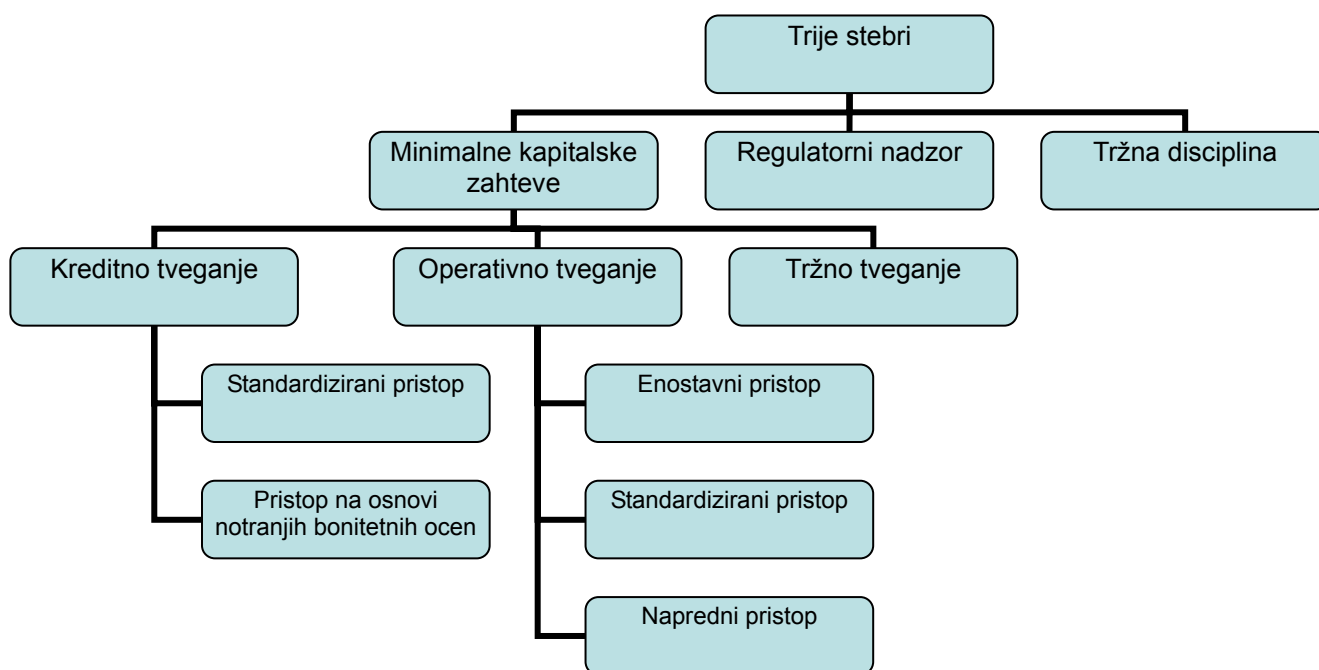
²² Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. junija 2006 o kapitalni ustreznosti investicijskih podjetij in bank (preoblikovano) (2006/49/ES); Directive of the European Parliament and of the Council of

meseca objavljena v Uradnem listu EU. S tem je nova direktiva tudi nadomestila direktivi 2000/12/ES in 93/6/EGS.

»Komisija je zavzela trdno stališče, da mora biti nov okvir kapitalskih pravil zelo odziven na tržne in nadzorniške inovacije, saj bosta le tako vzdrževani optimalna učinkovitost in konkurenčnost finančnega sektorja EU. Struktura direktive to potrjuje, saj so trajna načela in cilji vsebovani v členih direktiv, podrobnosti in tehnične značilnosti pa so vključene v anekse.« (Rotovnik, 2004, str. 3)

CRD temelji na treh komplementarnih stebrih. V okviru prvega so opredeljene minimalne kapitalske zahteve za kreditno, operativno in tržno tveganje ter pristopi za merjenje teh tveganj. Drugi je namenjen določbam o regulatornemu nadzoru, tretji pa z vzpostavitvijo tržne discipline določa zahteve po razkritjih in transparentnosti poslovanja nadzorovanih subjektov. Velja splošno mnenje, da banka ne more učinkovito izkoristiti potencialnih prednosti prvega stebra, če svojega poslovanja v celoti ne uskladi tudi z načeli drugih dveh, bolj kakovostnih stebrov.

Slika 1 : Prikaz tristebnega sistema določanja kapitalske ustreznosti po direktivi CRD

Vir : lasten prikaz.

Države članice so morale do konca leta 2006 sprejeti in objaviti zakone in druge predpise, ki vključujejo določila nove evropske direktive. Tako so se lahko 1. januarja 2007 v EU začeli uporabljati novi državni predpisi, razen določil, ki se nanašajo na zahtevnejše pristope merjenja tveganj in se niso smeli začeti uporabljati pred 1. januarjem 2008.

3.2.1 Prvi steber: Minimalne kapitalske zahteve

Namen stebra je zagotoviti, da imajo banke na voljo dovolj lastnih sredstev (kapitala) za pokritje svojega izpostavljanja kreditnim, operativnim in tržnim tveganjem. Banke morajo oblikovati lastna sredstva, ki so višja ali enaka kapitalskim zahtevam (2006/48/ES, člen 75):

- za kreditno tveganje in tveganje zmanjšanja vrednosti odkupljenih terjatev za celotno poslovanje, razen poslov trgovanja in nelikvidnih sredstev, 8% vsote zneska tveganju prilagojenih izpostavljenosti,
- za operativno tveganje, kot je določeno v posameznih pristopih v skladu z Direktivo 2006/48/ES,
- za tržna tveganja, kot je določeno z Direktivo 2006/49/ES.

3.2.1.1 Kreditno tveganje²³

CRD opredeljuje minimalno kapitalsko obremenitev, ki je potrebna za pokritje izpostavljenosti strankam in poslovnim partnerjem. Ker kreditno tveganje še vedno velja za največje tveganje, ki so mu banke izpostavljene, je kreditno tveganje glavni predmet pozornosti. Za njegovo ocenjevanje imajo banke na izbiro dve metodologiji.

3.2.1.1.1 Standardizirani pristop²⁴

Prvi pristop je najbolj osnoven in najmanj občutljiv na tveganja. Uporabljale ga bodo banke, ki ne morejo vpeljati drugega, zahtevnejšega pristopa, oziroma tveganju niso tako izpostavljene (Gulič, 2006, str. 14).

Vrednost izpostavljenosti²⁵ aktivne postavke je njena bilančna vrednost. Zunajbilančnim postavkam se določi vrednost po tem, ko se postavke razporedijo v kategorije tveganja. Te vrednosti so (člen 78):

- 100% vrednosti postavke, ki predstavlja visoko tveganje,
- 50% vrednosti postavke, ki predstavlja srednje tveganje,
- 20% vrednosti postavke, ki predstavlja srednje-nizko tveganje,
- 0% vrednosti postavke, ki predstavlja nizko tveganje.

Direktiva vsako izpostavljenost razporeja v zanjo določeno kategorijo, le-ta pa je osnova za določanje uteži tveganja. Za izračun zneskov tveganju prilagojenih izpostavljenosti se

²³ V točki 3.2.1.1 se, če ni posebej navedeno, vsi citirani člani oziroma priloge nanašajo na Direktivo 2006/48/ES.

²⁴ Standardized Approach.

²⁵ Izpostavljenost pomeni aktivno postavko ali zunajbilančno postavko (člen 77).

uteži tveganja uporabijo za vse izpostavljenosti, razen tistih, ki so odštete od lastnih sredstev in se jih pri izračunu sploh ne upošteva. Končni znesek oziroma zahtevo dobimo z množenjem vrednosti izpostavljenosti z utežjo tveganja, rezultat za celotno aktivo pa seveda kot vsoto vseh posameznih zneskov (člena 79 in 80).

Utež tveganja je poleg kategorije izpostavljenosti odvisna tudi od kreditne kakovosti, ki se lahko določi ali glede na bonitetne ocene zunanjih bonitetnih institucij (ECAI²⁶) ali glede na bonitetne ocene izvoznih agencij. Ocena ECAI se lahko uporabi le, če jo pristojni organi priznajo kot ustrezno. Bonitetnim ocenam nato pristojni organi dodelijo šest stopenj na lestvici kreditne kakovosti. Upoštevajoč lestvico se različnim kategorijam izpostavljenosti nato dodelijo različne uteži tveganja (člena 81 in 82).

V naslednji tabeli navajam nekatere bistvene kategorije izpostavljenosti (levi stolpec) z njim pripadajočimi *utežmi*, upoštevajoč stopnje kreditnih kakovosti od 1 do 6 (1 pomeni najboljšo, 6 pa najslabšo kakovost). Vsaki kombinaciji kategorije izpostavljenosti in določene kreditne kakovosti pripada določena utež.

Tabela 1 : Nekaterne kategorije izpostavljenosti in njim pripadajoče uteži tveganj

	1	2	3	4	5	6
Terjatve do držav ali centralnih bank ²⁷	0%	20%	50%	100%	100%	100%
Terjatve do bank ²⁸	20%	50%	100%	100%	100%	150%
Terjatve do bank ²⁹	20%	50%	50%	100%	100%	150%
Terjatve do bank ³⁰	20%	20%	20%	50%	50%	150%
Terjatve do podjetij	20%	50%	100%	100%	150%	150%
Terjatve iz naslova naložb v investicijske sklade	20%	50%	150%	100%	100%	150%
Kratkoročne terjatve do bank in podjetij	20%	50%	100%	150%	150%	100%

Vir: Direktiva 2006/48/ES, Priloga VI.

Komisija je posebno pozornost namenila majhnim in srednjim podjetjem, ki bil lahko postala »žrtev« nove direktive zaradi podražitve kreditov bank kot glavnega vira njihovega financiranja (Rubin, 2003, str. 29). Zato je Komisija terjatvam do majhnih dolžnikov dodelila utež 75%, ki pomeni izboljšanje položaja glede na prejšnje stanje, ko je bila utež 100%.

²⁶ External Credit Assessment Institutions (ECAI).

²⁷ Terjatvam do ECB, določenih multilateralnih razvojnih bank in določenih mednarodnih organizacij, se dodeli utež 0%.

²⁸ Metoda, pri kateri se določeni instituciji dodeli uteži tveganj na osnovi stopenj kreditnih kakovosti, podeljenih enotam centralne ravni države, v kateri institucija deluje.

²⁹ Metoda na osnovi bonitetne ocene, upoštevaje izpostavljenosti do institucij, za katere je ocena na razpolago, s prvotno dejansko zapadlostjo več kakor tri mesece.

³⁰ Metoda na osnovi bonitetne ocene, upoštevaje izpostavljenosti do institucij, za katere je ocena na razpolago, s prvotno dejansko zapadlostjo tri mesece ali manj.

Terjatvam, zavarovanim z nepremičninami, se v splošnem dodeli utež 100%. Direktiva hkrati tudi določa: prvič, da se terjatvam, zavarovanim s hipotekami na stanovanjske nepremičnine, dodeli utež 35%, in drugič, da se terjatvam, zavarovanim s hipotekami na pisarne in druge poslovne prostore, dodeli utež 50%.³¹

3.2.1.1.2 Pristop na osnovi notranjih bonitetnih ocen (IRB pristop)³²

Banke, ki uporabljajo naprednejši pristop, se pri določanju kapitalskih zahtev opirajo na svoje lastne sisteme za določanje bonitetnih ocen komitentov. Za uporabo pristopa na osnovi notranjih ocen se zahteva izrecno dovoljenje pristojnih organov. Organ izda dovoljenje, če se prepriča, da so sistemi banke za upravljanje in ocenjevanje izpostavljenosti kreditnemu tveganju zanesljivi in da se izvajajo celovito (člen 84).

„Bonitetni sistem“ obsega vse metode, procese, kontrole, zbiranje podatkov in informacijske sisteme, ki podpirajo ocenjevanje kreditnega tveganja, razvrščanje izpostavljenosti v bonitetne razrede ali skupine, ter količinsko opredelitev ocene neplačila in izgube za določeno vrsto izpostavljenosti (Priloga VII).

Tudi po tej metodi se vsaka izpostavljenost razporedi v eno od predpisanih kategorij izpostavljenosti (ki niso enake kot pri standardiziranem pristopu). Banka pri tem sama vzpostavi posebne opredelitve, procese in merila za razvrščanje izpostavljenosti v bonitetne razrede v okviru svojega bonitetnega sistema (člen 86).

Izračuni kapitalskih zahtev temeljijo na parametrih (kazalnikih tveganja), ki se nanašajo na izpostavljenosti. Parametri (verjetnost neplačila, izguba ob neplačilu, vrednost zapadlosti in verjetnost izpostavljenosti) predstavljajo glavne vhodne podatke za funkcije izračuna kreditnega tveganja, ki so razvite za vsako kategorijo izpostavljenosti posebej. Funkcije nato parametre pretvorijo v uteži tveganja, na podlagi katerih se izračunajo tveganju prilagojene izpostavljenosti v skladu s Prilogo VII (člen 87).

Banka, ki uporablja IRB-pristop za izračun zahtev za kreditno tveganje, lahko ob določenih pogojih za eno ali več kategorij uporabi standardizirani pristop, kar naj bi v nekaterih primerih omogočilo manjšo in bolj smiselno obremenitev za banke (člen 89).

3.2.1.1.3 Zmanjševanje kreditnega tveganja

Direktiva želi obseg potrebnega regulatornega kapitala z določbami, navedenimi v Prilogi VIII, čim bolj približati dejanskim tveganjem, ki jim je banka izpostavljena pri svojem poslovanju. Pri sklepanju kreditnih pogodb se banke zavarujejo pred nezmožnostjo vračila kredita oziroma obresti. V ta namen CRD priznava kreditno zavarovanje kot način zmanjševanja kreditnega tveganja, banka pa ima posledično lahko manjšo količino kapitala iz naslova kapitalskih zahtev.

³¹ Ti dve opciji imajo banke na razpolago pod strogimi pogoji, navedenimi v Prilogi VI.

³² Internal Rating Based (IRB) Approach.

Stvarno kreditno zavarovanje (ZBan-1,³³ 2006, 116. člen) je vrsta zmanjševanja kreditnega tveganja, pri katerem je kreditno tveganje, povezano z izpostavljenostjo banke, zmanjšano zato, ker ima banka v primeru neizpolnitve nasprotne pogodbene stranke ali ob nastopu drugih pogodbeno določenih dogodkov, povezanih z nasprotno stranko, najmanj eno od naslednjih pravic:

- pravico prodati določeno premoženje zaradi poplačila svoje terjatve,
- pravico zagotoviti prenos ali pridobitev določenega premoženja,
- pravico obdržati določeno nedenarno premoženje ali denarne zneske,
- pravico zmanjšati oziroma pobotati znesek izpostavljenosti za znesek terjatve nasprotne stranke do banke,
- pravico nadomestiti znesek izpostavljenosti z zneskom v višini razlike med zneskom izpostavljenosti in zneskom terjatve nasprotne stranke do banke.

Osebno kreditno zavarovanje (ZBan-1, 2006, 116. člen) je nadaljnja vrsta zmanjševanja kreditnega tveganja, pri katerem je kreditno tveganje, povezano z izpostavljenostjo banke, zmanjšano zato, ker se je tretja oseba zavezala, da bo plačala dolgovani znesek v primeru neizpolnitve nasprotne pogodbene stranke (kreditojemalca) ali ob nastopu drugih pogodbeno določenih dogodkov, povezanih z nasprotno stranko.

Hkrati velja omeniti, da zmanjševanje kreditnega tveganja lahko sočasno vpliva na nastanek ali porast izpostavljenosti iz drugih tveganj, kot so na primer operativno, likvidnostno ali tržno tveganje (Janevska, 2003, str. 1).

3.2.1.1.4 Listinjenje

Banke lahko kreditno tveganje, povezano z odobrenimi posojili, prenašajo na tretje osebe, kar imenujemo listinjenje ali sekuritizacija. Pri tradicionalnem listinjenju banka del svojega premoženja v obliki posojil združi v pakete, ki jih nato proda posebnemu specializiranemu podjetju. Slednje nakup financira z izdajo vrednostnih papirjev, ki so kriti oziroma zavarovani s paketom kupljenih kreditov. Banka lahko namesto tega omenjenemu podjetju proda le kreditno varstvo za tveganje iz naslova posojil – v tem primeru torej ne pride do prenosa oziroma prodaje posojil, temveč le do prenosa kreditnega tveganja v zvezi s temi posojili (Janevska, 2004, str. 2). Takšno vrsto listinjenja pa imenujemo sintetično listinjenje.

3.2.1.2 Operativno tveganje³⁴

Spričo izboljšanja zavedanja tveganja, ki ga predstavljajo potencialni interni sistemski zlomi, prevare in zunanji dogodki, kakršen je na primer terorizem, je obvladovanje

³³ Zakon o bančništvu ali ZBan-1 (UL RS 131/2006).

³⁴ V točki 3.2.1.2 se, če ni posebej navedeno, vsi citirani viri (členi, priloge) nanašajo na Direktivo 2006/48/ES.

operativnega tveganja v zadnjem času postalo vse bolj in bolj pomembno, zato ga nova direktiva tudi podrobneje obravnava (Gulič, 2006, str. 25). Za izračun kapitalskih zahtev za operativno tveganje direktiva CRD ponuja tri različne pristope, ki se ločijo po sofisticiranosti in občutljivosti na tveganja.

3.2.1.2.1 Enostavni pristop³⁵

Kapitalska zahteva za operativno tveganje je enaka 15 % povprečja bruto prihodka v zadnjih treh letih; če je v katerem danem obdobju opazovanja bruto prihodek negativen ali enak nič, se ta podatek ne upošteva v izračunu triletnega povprečja (člen 103).

3.2.1.2.2 Standardizirani pristop³⁶

Pri tem pristopu so aktivnosti banke razdeljene v osem posameznih poslovnih področij, ki imajo svoje odstotne uteži.³⁷ Kapitalska zahteva se za vsako področje posebej izračuna kot povprečje zmnožkov bruto prihodkov za pretekla tri leta in uteži, celotna zahteva za operativno tveganje pa je vsota zahtev posameznih področij (člen 104).

Uprava in vodstvo banke morata biti pri uporabi pristopa aktivno udeležena, kar posebej velja za nadzor upravljanja z operativnim tveganjem. Banka mora uporabljati zanesljiv in celovit sistem upravljanja s tveganji, hkrati pa mora imeti zadostna sredstva za delo na posameznih področjih ter za področje kontrole in revizije. Če banka izpolnjuje te in še nekatere druge pogoje, ugotavljajo pristojni organi (Gulič, 2006, str. 28).

3.2.1.2.3 Napredni pristop³⁸

Banke lahko uporabljajo napredni pristop za merjenje operativnega tveganja na podlagi lastnega sistema za merjenje tveganja, če pristojni organi izrecno odobrijo uporabo. Pred tem morajo banke dokazati, da poleg standardnih izpolnjujejo tudi dodatne kvalifikacijske kriterije (člen 105). Le-ti so kakovostni in količinski.

Kakovostni kriteriji se nanašajo na sistem merjenja operativnega tveganja znotraj banke. Zahtevajo, da ima banka neodvisno službo za upravljanje z operativnim tveganjem, ki je odgovorna za oblikovanje in implementacijo okvira upravljanja s tveganji, in ki redno poroča o izpostavljenostih operativnem tveganju in o preteklih izgubah. Količinski kriteriji pa se nanašajo na poslovni proces, hranjenje in obdelavo podatkov, poslovno okolje, dejavnike sistema notranje kontrole, analiziranje ter zmanjševanje in prenos tveganj (Priloga X).

³⁵ Basic Indicator Approach.

³⁶ Standardized Approach.

³⁷ Podjetniško financiranje in finančno svetovanje (18%), trgovanje in prodaja na debelo (18%), posli z vrednostnimi papirji na drobno (12%), komercialno bančništvo (15%), bančništvo na drobno (12%), plačila in poravnava (18%), agentske storitve (15%) in upravljanje premoženja (12%) (Priloga X).

³⁸ Advanced Measurement Approach – AMA.

Dovoljena je kombinirana uporaba enega od enostavnejših pristopov za nekatere dele bančnih operacij ter naprednega pristopa za preostali del, seveda ob izpolnjevanju določenih kriterijev. Banke pa po drugi strani ne smejo prestopiti k uporabi enostavnejšega pristopa, ko že imajo dovoljenje za uporabo naprednejšega, razen če kriterijev več ne izpolnjujejo (Gulič, 2006, str. 26).

3.2.1.2.4 Zmanjševanje operativnega tveganja

Med specifičnosti evropske ureditve sodi upoštevanje zavarovanja kot pomembnega načina zmanjševanja operativnega tveganja. Pri vseh treh pristopih lahko banke in druge finančne institucije upoštevajo vpliv zavarovanja, če pristojnemu organu dokažejo, da s tem dosežejo opazen učinek zmanjševanja tveganj. Kapitalsko zmanjšanje, ki izhaja iz priznanja zavarovanja, ne sme presegati 20% kapitalske zahteve za operativno tveganje pred priznanjem (Gulič, 2006, str. 59).

3.2.1.3 Tržno tveganje³⁹

Z začetkom procesa globalizacije, s širitvijo bančnega poslovanja oziroma finančnih institucij na tuje trge so se pojavile nove oblike konkurence. Dodatno spodbudo za aktivno in bolj agresivno trgovanje bank na kapitalskem trgu predstavlja trend padajočih obrestnih marž pri klasičnih bančnih poslih, s čimer postajajo trgovalni posli v primerjavi s klasičnim posojanjem dobičkonosnejši. Večja podjetja se pogosteje odločajo za samostojen nastop na finančnih trgih, kjer svoje potrebe po dolgoročnih sredstvih pokrivajo z izdajo obveznic. Poleg tega so za varčevalce postale bolj privlačne druge možnosti oziroma oblike varčevanja v primerjavi s klasičnimi depoziti (Mishkin, 1998, str. 387).

V nestanovitnosti cen finančnih instrumentov so banke zaznale nove priložnosti za večanje zaslužkov, predvsem z razvijanjem finančnih inovacij – pri nas so se, kot primer, v zadnjem času uveljavili nekateri izvedeni finančni instrumenti.⁴⁰ Z večanjem obsega in kompleksnosti trgovanja z izvedenimi finančnimi instrumenti so se povečale tudi možnosti izgub iz trgovanja. Zato je veliko finančnih institucij utrpelo velike izgube, s tem pa je sistematičen pristop k merjenju in upravljanju tržnih tveganj postal ključnega pomena za uspešnost banke (Birsa, 2004, str. 5).

3.2.1.3.1 Trgovalna knjiga in kapitalske zahteve

CRD je določila uvedbo »trgovalne knjige«, v kateri naj bi bile zajete obravnavane pozicije,⁴¹ ki so predmet zlasti tveganj na trgu in izpostavljenosti določenih finančnih

³⁹ V točki 3.2.1.3 se, če ni posebej navedeno, vsi citirani viri (členi, priloge) nanašajo na Direktivo 2006/49/ES.

⁴⁰ Izvedeni finančni instrumenti, kot so pravice, katerih cena je odvisna od cene tujih valut, obrestnih mer, vrednostnih papirjev, blaga ali drugih osnovnih instrumentov (Slovar bančnih in finančnih izrazov, SKB).

⁴¹ Pozicije za namene trgovanja so tiste pozicije, ki jih banka namerava v kratkem roku prodati in/ali katerih namen je ustvariti zaslužek iz dejanskih ali pričakovanih kratkoročnih sprememb med nakupno in prodajno ceno ali iz drugih sprememb cene ali obrestne mere (člen 11).

storitev za stranke. Trgovalna knjiga banke tako zajema vse pozicije v finančnih instrumentih in blagu, ki so namenjene trgovanju ali varovanju drugih postavk trgovalne knjige, ki morajo biti proste vseh bremen, da se lahko z njimi prosto trguje, ali za katere obstaja možnost varovanja pred tveganji (člen 11).

Da bi se banke zavarovale pred tržnimi tveganji, morajo imeti lastna sredstva, ki so vedno višja od ali enaka vsoti (člen 18):

- kapitalskih zahtev za postavke trgovalne knjige, izračunanih v skladu z metodami in določili za pozicijsko tveganje, za tveganje poravnave, za kreditno tveganje nasprotno stranke in za velike izpostavljenosti,⁴² in
- kapitalskih zahtev za celotno poslovanje, izračunanih v skladu z metodami in določili za valutno tveganje in tveganje spremembe cen blaga.⁴³

3.2.1.4 Velike izpostavljenosti in kvalificirani deleži⁴⁴

Izpostavljenost banke do osebe ali skupine povezanih oseb se šteje za veliko, če je njena vrednost enaka ali večja od 10% njenega kapitala (člen 108). Pristojni organi od bank zahtevajo, da ima vsaka zanesljive upravne in računovodske postopke ter ustrezne mehanizme notranje kontrole za identificiranje in evidentiranje (člen 109). Banka ne sme prevzeti izpostavljenosti, katere vrednost presega 25%, in ne sme imeti velikih izpostavljenosti, ki bi skupaj presegle 800% njenih lastnih sredstev (člen 111).

Nobena banka ne sme imeti kvalificiranega deleža v znesku, ki presega 15% njenega kapitala v podjetju, ki ni niti kreditna niti finančna institucija, skupni znesek vseh deležev pa ne sme presežati 60% vrednosti kapitala (člen 120).

3.2.2 Drugi steber: Regulatorni nadzor

Zavedati se je treba, da noben obseg kapitala ni zadosten, kadar ima banka slab sistem upravljanja s tveganji. Drugi steber zato kakovostno dopolnjuje prvi steber, saj naj bi regulatorni nadzor banke vzpodbudil k razvoju in izboljšanju tehnik ter postopkov upravljanja s tveganji. Namen stebra je razviti oziroma izboljšati kulturo tveganja v banki (Kovač, 2003, str. 24).

Najpomembnejši cilj nadzora je zaščita vlagateljev in zagotovitev stabilnosti bančnega sektorja. Z učinkovitim bančnim nadzorom naj bi torej zagotavljali varno, skrbno in stabilno poslovanje bank. Vendar pristojni nadzorni organ nima pooblastil za samostojno in arbitrarno narekovanje ravnanja in odločanja o ukrepih zoper subjekte nadzora, saj v tem ni namen samega nadzora. Ta se namreč osredotoča h konkurenčnemu in etično

⁴² Več informacij o metodah v Prilogah I, II in VI.

⁴³ Več informacij o metodah v Prilogah III in IV.

⁴⁴ V točki 3.2.1.4 se, če ni posebej navedeno, vsi citirani viri (členi, priloge) nanašajo na Direktivo 2006/48/ES.

usmerjenemu odločanju vodstva bank, s tem pa skrbi, da bo ravnanje in poslovanje bank varno za vlagatelje in za celoten trg (Pollick, 2007, str. 35).

V izračunu kapitalskih zahtev v prvem stebru niso upoštevana tista tveganja, ki so specifična v vsaki banki, in tveganja, katerih metode merjenja v praksi še niso razvite ali uveljavljene. Kovač (2003, str. 24) je ta tveganja, za katere lastna sredstva banka zagotavljala v okviru drugega stebra, združil v tri skupine:⁴⁵

- tveganja, ki niso v celoti zajeta v prvem stebru (tveganje koncentracije pri kreditnem tveganju),
- tveganja, ki sploh niso upoštevana v prvem stebru (npr. obrestno tveganje bančnih postavk, poslovno in strateško tveganje, likvidnostno tveganje), in
- tveganja zunanjih dejavnikov (npr. tveganje poslovnih ciklov).

3.2.2.1 Načela regulatornega nadzora

Direktiva CRD vsebinsko povzema načela, ki jih je pred tem jasno opredelil novi baselski sporazum iz leta 2004. Načela določajo oziroma nakazujejo, v kateri smeri mora potekati nadzor nad poslovanjem in delovanjem bank v določenem prostoru, za katerega je nacionalni nadzornik pristojen (Pollick, 2007, str. 36).

Prvo načelo: Banka mora biti sposobna oceniti in vzdrževati kapital, ki ustreza izpostavljenim tveganjem.

Nadzorniku mora banka dokazati, da izbrani kapitalski cilji ustrezajo izpostavljenim tveganjem in poslovnemu okolju. Banka mora razviti ustrezen in učinkovit proces upravljanja z vsemi oblikami tveganj, ki mora biti sposoben prilagajati se različnim stanjem tveganosti. Glavni deli procesa so: nadzor uprave in višjega managementa; premišljeno ocenjevanje tveganj in določanje kapitala; notranja kontrola in poročanje (The New Basel Capital Accord, 2003, str. 139).

Drugo načelo: Nadzorni organi morajo preverjati interne ocene kapitalske ustreznosti in ustreznosti obsega kapitala.

Ocene o ustrezni višini kapitalske ustreznosti nadzornik poda po pregledu procesa ocenjevanja kapitalske ustreznosti, kakovosti kapitala, postopkov upravljanja s tveganji in kontrolnega okolja. Nadzornik na koncu poda oceno, s katero ugotavlja (Kovač, 2003, str. 26):

- ali ciljna kapitalska ustreznost, ki si jo je banka izbrala in jo vzdržuje, ustreza tveganosti banke, praksi upravljanja s tveganji in poslovnemu okolju;

⁴⁵ Več o tem v Kovač, 2003, str. 28-29.

- ali uprava banke in višji management ustrezno nadzirata obseg kapitala in kapitalsko ustreznost;
- ali je struktura kapitala ustrezna naravi in obsegu bančnega poslovanja.

Tretje načelo: Banke morajo vedno poslovati nad regulatornim kapitalskim minimumom. Nadzorni organi lahko zahtevajo povečanje minimalnega količnika kapitalске ustreznosti.

Kapitalske zahteve iz prvega stebra naj bi zadoščale za banke z dobrimi internimi sistemi, zdravo prakso upravljanja s tveganji, učinkovitimi kontrolami ter z ustrezno razpršenim tveganjem. Prav tako naj bi te zahteve pokrivalo negotovosti tveganj, ki so jim banke izpostavljene. Nadzorni organi morajo ukrepati, kadar ugotovijo, da se banka prekomerno izpostavlja tveganju oziroma da obvladovanje tveganja v banki bodisi ni ustrezno ali pa je neučinkovito. V skladu s pooblastili imajo nadzorniki pristojnost posamezni banki povečati minimalni količnik kapitalске ustreznosti nad predpisano ravno (The New Basel Capital Accord, 2003, str. 144).

„Ne glede, da so predpisane le minimalne zahteve, se od bank pričakuje, da poslujejo s kapitalskim količnikom nad regulatornim minimumom. Kapitalška rezerva, ki s tem nastane, je potrebna za pokrivanje tveganj, ki so za banko specifična in niso zajeta v izračunu v okviru prvega stebra. V banki pa je rezerva običajno zelo zaželeno tudi iz konkurenčnih⁴⁶ in operativnih⁴⁷ razlogov.« (Kovač, 2003, str. 4)

Četrto načelo: Nadzorniki morajo ukrepati takoj, ko kapital banke pade pod raven, ki je ocenjena za ustrezno.

Kadar je ogrožena kapitalška ustreznost banke, morajo nadzorniki takoj ukrepati, pri čemer je pomembno, da imajo diskrecijsko pravico izbire ukrepa,⁴⁸ ki mora ustrezati viru ogrožanja. Samo povečanje kapitala tako ni vedno najboljša rešitev, saj je vendarle treba razmišljati na daljši rok in odpraviti vzroke, ki so pripeljali do nastalih razmer (The New Basel Capital Accord, 2003, str. 145).

3.2.2.2 Transparentnost

Da bi zagotovili transparentnost nadzora in s tem povečali odgovornost nadzornikov, direktiva CRD določa seznam podatkov, ki jih morajo nadzorniki javno objaviti (Gulič, 2006, str. 60):

⁴⁶ Banka, ki ima kapitalško rezervo, je običajno deležna boljše ocene bonitetne agencije, kar ji omogoča dostop do cenejših virov na kapitalskem trgu. Najrazvitejše banke zato v večini že nekaj časa poslujejo s kapitalsko ustreznostjo od 10% do 12%.

⁴⁷ Običajno nihanje poslovanja lahko povzroči tudi nihanje kapitalске ustreznosti in njen padec pod regulatorni minimum. V tem primeru pride do nezaželenih ukrepov nadzornega organa, pa tudi poslovnih partnerjev.

⁴⁸ Najpogostejši ukrepi so: zahteva po izboljšanju internega procesa ocene kapitala, zahteva po pripravi in izvedbi sanacijskega programa kapitala, omejitve upravljanja posameznih aktivnosti, omejitve izplačila dividend, zahteva po takojšnji kapitalizaciji, zahteva po zamenjavi uprave banke...

- regulatorna pravila in smernice za delovanje nadzornih organov,
- način izvajanja nadzora in obseg diskrecijskih pravic,
- splošna merila in metodologije, ki jih uporabljajo pri pregledu in vrednotenju,
- statistični podatki o ključnih vidikih izvajanja nadzora v vsaki državi članici.

V EU je nujno sodelovanje med nadzorniki iz različnih držav, ki po eni strani omogoči konsistentno implementacijo nove direktive znotraj EU, po drugi strani pa prepreči regulatorno arbitražo s strani bank držav članic (Benkovič, 2004, str. 94).

Pristojni nadzorni organi morajo tako med seboj tesno sodelovati in si izmenjavati podatke, ki so drugemu organu bistveni ali pomembni za izvajanje nadzornih nalog. Bistveni podatki, ki vsebinsko lahko vplivajo na oceno finančne trdnosti banke v drugi državi članici, vsebujejo identifikacijo banke oziroma bančne skupine, postopke za zbiranje ter preverjanje informacij, potencialne razvojne težave, večje kazni in izjemne ukrepe, ki jih je bila deležna banka (2006/48/ES, člen 132).

3.2.3 Tretji steber: Tržna disciplina

Cilj pravil tretjega stebra je poudariti visoko raven transparentnosti delovanja bank. Z javnimi razkritji bank se drugim tržnim udeležencem omogoča boljše razumevanje tveganj bank, njihovih profilov tveganosti in skladnosti s kapitalsko strategijo ter finančnim položajem. Tržnim udeležencem se tako omogoča boljši pregled nad bankami, le-te pa imajo tako še večji interes za skrbno in varno poslovanje – s kapitalsko ustreznostjo, ki jih varuje pred morebitnimi izgubami, grozečimi zaradi izpostavljenosti različnim tveganjem (Pollick, 2007, str. 38).

Razkritja, ki se nanašajo na cilje in politiko upravljanja s tveganji in se razkrivajo za vsako kategorijo tveganja posebej, vključujejo (2006/48/ES, Priloga XII):

- strategije in procese za upravljanje s temi tveganji;
- strukturo in organizacijo ustrezne funkcije upravljanja s tveganji ali druge ustrezne rešitve;
- obseg in naravo poročanja o tveganjih in sistemih merjenja tveganj;
- politiko varovanja pred tveganji in njihovim zmanjševanjem ter strategije in procese za stalno spremljanje učinkovitosti načinov varovanja pred tveganji in njihovim zmanjševanjem.

Razkritja je treba objaviti najmanj enkrat letno.⁴⁹ Banke sicer lahko prostovoljno pogosteje objavljajo zahtevane podatke, prav tako pa lahko to določi nadzorni organ, če to ustreza obsegu poslovanja ali dejavnosti konkretne banke, njeni pristojnosti v različnih državah, vključenosti v različne finančne sektorje in udeležbi na mednarodnih finančnih trgih (2006/48/ES, člen 147).

3.2.3.1 Javna razkritja in moralni hazard

Tržna disciplina je pomembna zato, ker so banke v bistvu naklonjene moralnemu hazardu. Do moralnega hazarda pride, ko banka prevzema dodatna tveganja, ob katerih se zaveda, da sama ne bo nosila vseh stroškov teh tveganj (Štehar, 2004, str. 13). Eden glavnih namenov javnih razkritij je zmanjševanje pretiranega izpostavljanja bank tveganju.

Tržna disciplina skuša vzpostaviti sistem, kjer investitorji »kaznujejo« banke za prevzemanje večjega oziroma prevelikega tveganja z zahtevo po večjem donosu. Vpliv discipline na prevzemanje je odvisen od (Rotovnik, 2003, str. 42):

- višine financiranja banke nezavarovanih obveznosti,
- stopnje nadzora javnosti nad prevzemanjem tveganj bank,
- obsega sistema zajamčenih vlog.

Teoretično bi morala biti za učinkovito tržno disciplino prva dva dejavnika čim večja, zadnji pa čim manjši. Strokovnjaki so ugotovili, da so javna razkritja še posebej pomembna pri bankah, ki se približujejo nesolventnosti, saj tam druga dva mehanizma (jamstvo vlog in višina nezavarovanih obveznosti) nista tako učinkovita (Market discipline, disclosure and moral hazard in banking, 2003, str. 46-47).

Banke, ki prejemajo državna jamstva, niso pod takšnim vplivom tržne discipline kot druge banke. To je zelo pomembno za nadzorniške institucije, saj mora biti spremljanje teh bank v okviru drugega stebra še posebej učinkovito. Ugotovitev, da nekateri mehanizmi tržne discipline niso tako učinkoviti, ko se banka bliža solventnostnim težavam, pa poudarja pomembnost ustreznega delovanja prvega stebra – kot temelja učinkovite tržne discipline (Rotovnik, 2003, str. 44).

4 BANČNA INTEGRACIJA EU IN NJENI PROBLEMI

4.1 Integracija v EU

Bistveni problem, ki ga je treba rešiti v katerikoli regionalni trgovinski uniji, je konflikt med potrebnim zmanjševanjem preprek tržnega delovanja in nujnostjo tržnega nadzora. To

⁴⁹ Basel II določa 6-mesečni rok, za velike mednarodne banke pa celo 3-mesečnega. V osnovi v EU za vse velja 12-mesečni rok, ureditev pa je odvisna od nacionalne diskrecije.

postane posebno pomembno, ko govorimo o bančno-finančnem poslovanju, saj s svojim delovanjem prispeva k stabilnosti celotnega ekonomskega sistema (Walker, 2007, str. xxvii). Navkljub temu in pomembnosti ter neodvisnosti bančno-finančnega sektorja, so (bili) v EU (še vedno) navzoči naslednji pojavi (Walker, 2007, str. 13-18):

- **zakonodajna praznina (policy vacuum)** – prvotno se je pojavila zaradi odsotnosti oziroma pomanjkanja pravil v začetnem obdobju skupnosti evropskih držav, ki bi se nanašala specifično na bančno-finančno področje, vendar EU tudi danes ni imuna pred težavo nepopolne zakonodaje;
- **zakonodajna nasprotja (policy conflict)** – nastala so kot posledica dvojne zakonodaje (nacionalne na eni in skupne evropske na drugi strani). Komisija skuša razlike postopoma odpraviti, vendar mora biti pri tem izredno previdna, saj lahko preglobok poseg na eno od strani povzroči plaz negativnih sprememb;
- **nadzorna vrzel (control gap)** – zaradi razdrobljenosti oziroma raznolikosti nadzornikov med posameznimi državami članicami nastajajo neskladja v nadzornih praksah, še posebej, če se nacionalnim nadzornikom nameni preveč pristojnosti.

Evropska komisija je v začetnem obdobju želela probleme rešiti s popolno harmonizacijo pravil, a je (dovolj kmalu) ugotovila, da to zaradi prevelikih razlik med nacionalnimi zakonodajami in nasprotujočih si interesov praktično ne bo nemogoče. Zato je uvedla nov pristop na osnovi minimalne harmonizacije in načel, ki jih je oblikovalo Sodišče evropskih skupnosti.⁵⁰ Vendar kljub temu, da je Evropska skupnost oziroma unija z leti vzpostavila obsežen in formalno jasen okvir zakonodaje, je ostalo precej aktualnih problemov, povezanih z vzpostavljanjem enotnega bančnega evropskega trga. Nanašajo se na vsebino zakonov in njihovo učinkovitost, poleg tega pa predvsem na namen, pravnomočnost, povezanost in skladnost različnih delov bančne zakonodaje ter na strukturo, delovanje in skladnost programov, odvisnih od učinkovitosti zakonodaje (Walker, 2007, str. xxvii).

Zgoraj omenjeni problemi oziroma nepopolnosti so bile med glavnimi razlogi, da je sredi poletja 2007 evropske banke tako močno prizadela finančna kriza, ki je imela izvor na drugi strani atlantskega oceana, v Združenih državah Amerike (ZDA).

4.2 Trenutna finančna kriza

4.2.1 Vzrok - ameriška hipotekarna kriza

Zaradi razcveta in splošno razširjenega prepričanja, da lahko cene nepremičnin v ZDA le še rastejo, so merila za posojila postala zelo ohlapna. Zdi se, da so dajalci hipotekarnih posojil verjeli, da bodo kupci stanovanj posojila odplačevali, ker bi jih naraščanje cen spodbudilo k rednemu odplačevanju obrokov. Razcvet je razen tega prinesel mnoge

⁵⁰ Več o tem na str. 8.

finančne domislice; same po sebi so bile videti dobre, vendar nihče ni preveč razmišljal, da lahko cene stanovanj kmalu oziroma sploh nehajo rasti. Hipotekarna posojila so ponujali tudi nekaterim vlagateljem, katerim so bile te naložbe morda celo preveč tvegane. Za kupce stanovanj bi torej bilo vse lepo in prav, če bi se cene nepremičnin v ZDA povečevale tako hitro kot pred letom 2006.⁵¹ A se niso. Cene so v letu 2006 prenehale rasti po dotedanjih visokih stopnjah in se nato kmalu začele zniževati, kar je povzročilo, da so kupci stanovanj izgubili zanimanje za nadaljnje odplačevanje hipotek, vlagatelji, ki so na drugi strani posredno financirali te hipotekarne kredite, pa so izgubili zaupanje v to vrsto kreditov (Shiller, 2007, str. 5).

Kriza na trgu hipotekarnih kreditov v ZDA se je pojavila v juliju 2007, ko je javnost spoznala, da so banke v preteklosti posojale denar tudi strankam, za katere se je pozneje izkazalo, da kreditov niso sposobne odplačati. Banke so, da bi se izognile kreditnemu tveganju, kredite nato prodale kot finančne instrumente, njihovi kupci pa so bili predvsem banke in skladi.⁵² Kupci sedaj, ko dolžniki zaradi znižanja cen stanovanj niso več sposobni odplačevati svojih nepremičninskih kreditov, trpijo velike izgube (Trichet: Kreditna kriza bi lahko imela širše posledice, 2007).

»Ni krize, v kateri ne bi začeli iskati grešnih kozlov. Največji so seveda tisti, ki so odobraval posojila, čeprav je bilo jasno, da jih dolžnik ne bo sposoben vrniti. Poleg njih pa med grešne kozle uvrščajo tudi agencije za ocenjevanje posojilne sposobnosti (bonitetne agencije). Teh je malo in samo tri (Standard&Poor's, Fitch, Moody's) uživajo svetovni ugled. Obtožba za njih se glasi, da so vse te agencije velikodušno podeljevale najvišje posojilne ocene papirjem (finančnim instrumentom), katerih jamstvo so bile tako imenovane »smeti« (kredit, odobreni strankam z najslabšim premoženjskim stanjem).« (Bošković, 2007, str. 19)

4.2.2 Evropske banke – največje žrtve krize

Obveznice, ki so bile izdane na podlagi drugorazrednih hipotekarnih posojil in so dobile prvovrstne bonitetne ocene agencij, so največ kupovale evropske banke. Zato je finančna kriza imela in ima veliko hujše posledice v Evropi kot v ZDA. Na medbančnem trgu je bila avgusta popolna panika, saj nihče ni mogel razločevati med dobrimi in slabimi bankami. Po tem, ko so intervenirale centralne banke in omogočile oziroma zagotovile likvidnost bank ter s tem vplivale na obrestne mere, se je trg začel umirjati in racionalno razlikovati banke po njihovem tveganju in višini kapitala. Banke, ki so najbolj prizadete in morajo plačati najvišje provizije, pa so iz Evrope (Jenko, 2007a, str. 1).

V začetku septembra je britanska televizija BBC poročala, da bodo morale vodilne britanske in evropske banke že slaba dva meseca po izbruhu krize nemudoma pridobiti oziroma plačati 142 milijard dolarjev dolga, ki so si ga nakopale same z izdajanjem

⁵¹ Od leta 2000 so cene nepremičnin v ZDA rasle med 8 in 15 odstotki letno (Anderson et al., 2008).

⁵² Med njimi je bilo v ZDA zelo veliko tako imenovanih hedge skladov.

komercialnih oziroma blagajniških zapisov.⁵³ Te iste banke so namreč z izdajanjem kratkoročnih – dvo- ali trimesečnih – bančnih obveznic skrbele za razmeroma normalno dnevno likvidnost, tovrstne obvezniške papirje pa so praviloma kupovali institucionalni investitorji, kot so pokojninski skladi in zavarovalnice. Z izbruhom krize na posojilnem in finančnem trgu v ZDA, ki se je razširila tudi zunaj njenih meja, pa so postali investitorji veliko previdnejši in niso bili več navdušeni nad nakupom tovrstnih papirjev. Ker pa je takrat potekla veljavnost velikemu številu pred poletjem izdanih bančnih vrednostnih papirjev, so morale banke poplačati dosedanje kupce, novih pa je bilo za več kot sto milijard evrov manj – konflikt je bil neizogiben (Stojanov, 2007, str. 10).

Zakaj so prav evropske banke tiste, ki so relativno bolj prizadete v primerjavi s partnerji v drugih delih sveta? Ena od možnih razlag je, da so evropske in med njimi še posebej nemške banke z investiranjem v visoko donosne vrednostne papirje iskale možnosti za povečanje relativno nizke profitabilnosti. Potek dogodkov pa je pokazal, da so te visoko donosne investicije povezane z zelo visokimi tveganji... Druga možna razlaga pa je, da so se evropske banke odločale za investiranje v ameriške vrednostne papirje, ki temeljijo na drugorazrednih hipotekarnih kreditih, predvsem zaradi pomanjkanja atraktivnih investicijskih priložnosti v svojem okolju (Mrak, 2007, str. 1).

Nemški finančni minister Peer Steinbrück je bančnim managerjem očital, da so bili včasih vzvišeni, saj niso poslušali opozoril, ker so mislili, da so najpametnejši. V resnici pa se niso zavedali kompleksnosti tega, kar so počeli; končalo se je s katastrofo, saj sta se (poleg drugih v tujini) vsaj dve nemški banki, IKB Deutsche Industriebank in WestLB, znašli na robu propada oziroma, bolje rečeno, v – brez finančne pomoči – težko rešljivem položaju (Žerjavič, 2007, str. 21).

4.2.2.1 Ukrepanje ECB

Da bi pokrile svoje obveznosti, banke potrebujejo likvidna sredstva. V luči velikih izgub tistih bank, ki so vlagale v dolžniške instrumente, povezane z drugorazrednimi krediti, ter zaradi negotovosti nadaljnjih izgub, so začele banke s presežkom zanj zaračunavati višje obrestne mere (Trichet: Kreditna kriza bi lahko imela širše posledice, 2007). Poslabšanje likvidnostnega položaja na denarnem trgu je vodilo ECB k različnim načinom ukrepanja. Njihov namen je bil pospešiti vzpostavitev normalnih razmer na denarnem trgu, pri čemer v osnovi niso želele reševati investitorjev, ki so vlagali v tvegane naložbe. Reakcija ECB, ki je reagirala med prvimi, je bila v postopnem povečanju likvidnosti (vsota njenih finančnih injekcij od avgusta do začetka decembra je znašala že več sto milijard evrov), kar naj bi pripomoglo k stabilizaciji obrestnih mer in se je izkazalo kot relativno uspešno (Snoj, Žnidar, 2007, str. 10).

Sredi decembra 2007 je nizu dogovorov med svetovnimi velesilami⁵⁴ sledila odločitev ECB, da bančnemu trgu ponudi še novih 350 milijard evrov po eni najnižjih obrestnih mer v

⁵³ Novica objavljena dne 10. 9. 2007.

⁵⁴ Glavni sta bili ECB in ameriška centralna banka (Fed).

zadnjem desetletju – vse z namenom, da bi si evropske banke, ki so očitno še zmeraj v hudih težavah, v najkrajšem možnem času opomogle in s tem omogočile čim manj moteno delovanje evropskega gospodarstva (Atkins, Shellock, Tett, 2007). 350 milijard je do sedaj največja finančna pomoč v zgodovini ECB (Žerjavič, 2007a, str. 1).

Vprašanje je, ali ECB in druge centralne banke na trgu rešujejo tiste igralce, ki si zaslužijo takšno usodo, in ali s tem spodbujajo neodgovorno hazardiranje v prihodnosti. Banke seveda trdijo, da ne rešujejo nobenega »igralca« na trgu, temveč da delujejo tako, da bi čim prej odpravili bojzani, obnovili finančne tokove itd. (Bošković, 2007, str. 19).

Za lažjo predstavo sosledja dogodkov na evropskem bančnem trgu bom opisal dogajanje, povezano z britansko banko Northern Rock. Čeprav ne spada pod okrilje ECB, lepo prikazuje razsežnosti krize in probleme pomoči centralnih bank.

4.2.2.2 Primer Northern Rock

Northern Rock, tretja največja britanska hipotekarna banka, je več kot 70 odstotkov sredstev, ki jih je namenjala ameriškem hipotekarnemu trgu, dobivala na finančnem trgu (torej s posojili pri bankah in drugih finančnih ustanovah, denar varčevalcev je tako predstavljal le manjši del njene bilančne vsote). Ko so se zaradi krize zaostri pogoji na finančnem trgu, in ko so banke postale previdnejše pri izdajanju kreditov, se je Northern Rock znašla pred težavo, saj na finančnem trgu ni mogla dobiti dovolj denarja za zagotavljanje likvidnosti banke.⁵⁵ Zato je sredi septembra banka za pomoč prosila britansko centralno banko,⁵⁶ ki ji je sredstva v višini 1,6 milijarde britanskih funtov tudi kmalu nakazala (Stojanov, 2007a, str. 11).

Stanje je bilo (in je še) tako, da so, zelo kmalu po že omenjenem razkritju finančnih težav vsi naglas začeli razmišljati o prodaji banke kot edini dolgoročno smiselni možnosti za njeno rešitev, saj so menili, da je treba spremeniti management in da se banka dolgoročno ne bo mogla rešiti, če se bo zanašala le na centralno banko. Prvo, sprememba vodstva, se je zgodilo, a po mnenju mnogih prepozno, saj je banka medtem zamudila veliko priložnosti za rešitev, ki jih stari management ni znal izkoristiti. Drugo, odkup, se kljub nekaterim ponudbam⁵⁷ še ni zgodilo, saj, kot vse kaže, nekateri še upajo na sanacijo pod okriljem starih lastnikov (Croft, 2007; Giles, Larsen, Sagnol, 2007).

Istega dne, kot je ECB sporočila svojo odločitev, da s 350 milijardami pomaga bankam pod njenim okriljem, je britanska centralna banka oznanila, da bo Northern Rock začasno

⁵⁵ Varčevalci so zaradi oznanjenega velikega pomanjkanja likvidnih sredstev dobesedno ponoreli, saj so nekateri izmed njih čakali pred vrati tudi do šest ur in več, vsem skupaj pa je v pičlih štirih dneh uspelo dvigniti za več kot dve milijardi funtov depozitov, kar je pomenilo več kot osem odstotkov vseh depozitov v banki (Bošković, 2007a, str. 19; Giles, Larsen, Sagnol, 2007).

⁵⁶ Bank of England.

⁵⁷ Med njimi je bila najbolj odmevna ponudba Richarda Bransona in njegovega podjetja Virgin.

»podržavila«⁵⁸ in omogočila bankin obstoj (Croft, Giles, Parker, 2007). Sporno se zdi, kdaj oziroma ali bo lahko banka sploh odplačala sedaj dane pomoči.

V otoških medijih⁵⁹ so se strokovnjaki spraševali, ali ni napočil trenutek, ko bi se morali britanska vlada in centralna banka soočiti z dejstvom, da morda Northern Rock ni v situaciji, ki jo v angleščini opišemo »too big to fail«,⁶⁰ ampak v situaciji »too big to save«. ⁶¹ Največji problem po mnenju Britancev predstavljajo oni sami – to je vsi, ki s svojimi davki v državni blagajni trenutno zagotavljajo bankin obstoj, in tisti, ki so denar zaupali in imajo denar na računih banke, ki je z njihovim premoženjem ravnala neodgovorno.

Dejstvo je, da ni nihče pričakoval takih posledic krize, še posebej ne v finančno visoko razviti Veliki Britaniji. Preplah, ki je nastal zaradi donedavnega hitro rastoče Northern Rock je povzročil precej nelagodja tudi med drugimi evropskimi bankirji. Pokazal je, kako občutljiv in prepleten je svetovni finančni trg ter kakšne so lahko posledice številnih preteklih slabih odločitev bank in pohlepa investitorjev. Bank of England in druge centralne banke lahko zdaj posledice le še gasijo (Jenko, 2007, str. 9). Sprašujem se, s kolikšnimi sredstvi in koliko časa še?

Trenutno stanje na evropskem in svetovnem bančnem trgu sporočilno povzema Repovž (2007, str. 10). »Varovalni mehanizmi v sistemu so odpovedali in nihče ne ve, kaj naj si misli ali pričakuje, zaradi česar je opazen strah pred neznanim tveganjem,« je v začetku decembra izjavil vpliven politik za Financial Times. ECB, ameriški Fed in centralne banke najbolj razvitih držav še skoraj pol leta po izbruhu krize skušajo umiriti stanje na kreditnih trgih, vendar so po mnenju nekaterih analitikov videti precej nemočne. Finančne institucije razvitih držav na čelu z bankami so že odpisale za okoli 50 milijard USD izgub na račun slabih posojil. Analitiki pa se bojijo, da bo škoda preseгла 400 milijard USD, ko bodo vštete še vse izgube evropskih bank. Razen tega še največji poznavalci ne morejo napovedati, ali in kako blizu je bankrot katere od največjih bank v New Yorku, Londonu, Frankfurtu in Tokiu.

4.2.3 Načrti EU za večjo preglednost bančnega trga

Znotraj EU so že kmalu po izbruhu finančne krize začeli razmišljati o prvih korakih, ki bi jih lahko storili za ublažitev posledic, vendar so vodilni možje poudarili, da cilj ni preprečevanje propadanja bank, in da v prihodnje reševanje kriz z javnimi sredstvi ne more biti več samoumevno. Tako je postala ena glavnih tem oziroma nalog, kako povečati preglednost vseh, ki delujejo na trgu; veljavna zakonodaja, kot vse kaže, pri tem ni dovolj striktna oziroma ostra. Finančni ministri držav članic so na srečanju v oktobru 2007 soglašali, da je nujno treba izboljšati standarde ocenjevanja nelikvidnostnega imetja in

⁵⁸ Mišljena je garancija izplačila denarja neinstitucionalnih vplačnikov z državnim (davkoplačevskim) denarjem. Ta vsota naj bi po podatkih Zakladnice znašala že okoli 56 milijard funtov (Croft, Giles, Parker, 2007).

⁵⁹ Komentarji na BBC World in Sky News, dne 17. 12. 2007.

⁶⁰ Slovenski prevod: prevelika, da bi jo izgubili oziroma pustili propasti.

⁶¹ Slovenski prevod: prevelika, da bi jo reševali.

upravljanje s tveganji ter trga na sploh, s poudarkom na večjih bonitetnih agencijah in njihovi transparentnosti ter načinih ocenjevanja (EU že odgovarja na finančno krizo, 2007).

Prva država članica, ki je od besed prešla k konkretnim predlogom, je bila Francija. Tako je njena finančna ministrica Christine Lagarde na že omenjenem srečanju predstavila francoske predloge za strožji finančni nadzor za doseganje večje varnosti in likvidnosti bank, ki so pomenili očiten korak naprej v reševanju problema (Hall, Barber, 2007).

Francija predvsem poudarja, da je nedavna finančna kriza v svetu posledica verige zamenjav kreditnih razmerij v razne oblike vrednostnih papirjev, zato se zavzema za večji nadzor nad kreditnimi institucijami (bankami). Večja pozornost mora biti usmerjena tudi k boljšemu poznavanju tveganj ter načinom posojanja denarja, premisliti pa bilo treba tudi o prihodnjem delovanju bonitetnih agencij, a bi bilo treba biti previden ob morebitnih konfliktih interesov.⁶² Nadalje Francozi menijo, da bi bilo treba oceniti učinke spreminjanja kreditov v vrednostne papirje v zadnjem letu, še posebej zato, ker je zadeva kompleksna celo za same vlagatelje. Upoštevati bi bilo treba likvidnostna tveganja tako v povezavi z bonitetnimi agencijami kot tudi bančnimi nadzorniki. Smiselna bi bila tudi revizija veljavnih pravil, tudi z upoštevanjem najboljših praks. Ker posebej veliko tveganje predstavljajo hedge skladi, bi bila nujna njihova večja transparentnost, zato Francija podpira kodeks ravnanja za omenjene sklade. Nazadnje predlagajo še pregled računovodskih načel v luči zadnje krize (EU že odgovarja na finančno krizo, 2007).⁶³

4.2.3.1 Konflikti interesov

Čeprav se vodilne evropske države in članice skupine G7 – Francija, Nemčija in Velika Britanija – strinjajo o nujnosti sprememb in so tudi sprejele skupno izjavo, pa so med njimi vseeno razlike v načinu doseganja zelenega izboljšanja stanja. Izjava se glasi: »Primarna odgovornost za upravljanje tveganj je in mora biti na ramenih finančnih institucij in na investitorjih. To bi bilo treba podpreti z močnimi zakonodajnimi ukrepi.⁶⁴«

Kamen spotike pri tem je, ali naj evropski nadzorniki sprejmejo in uvedejo popolnoma nova pravila delovanja finančnih institucij ali ne. Britanski predsednik vlade Gordon Brown meni, da bi bilo treba povečati transparentnost delovanja institucij po sedanjih pravilih in zakonodaje ne bi bilo treba spreminjati. Brown je še dejal, »da je nujno bolj podrobno proučiti investicijske trende (kaj in kam se investira), ne pa samo povečevati nadzor.« Na drugi strani je francoski predsednik Nicolas Sarkozy odločen, da se tako imenovanim špekulantom postavi po robu z novimi pravili: »Odločeni smo, da se špekulantom ne bomo pustili ustrahovati, saj ne upoštevajo pravil transparentnosti, ki bi jih v razvitem svetu morali.« Evropska komisija ima pri umiritvi napetosti podporo Nemčije, ki je v tem položaju nekakšen »most« med Francijo in Veliko Britanijo. Ob tem Komisija poudarja, da

⁶² Vprašanje je, kako bi se odzvale vplivne bonitetne agencije, katerih zaslužek je odvisen od obsega poslovanja in si zato radikalnejših sprememb v svojem poslovanju ne želijo.

⁶³ Podrobneje o tem v Lagarde, 2007.

⁶⁴ "The primary responsibility for managing risk is, and must remain, with individual financial institutions and investors. This needs to be backed up by strong national regulatory frameworks."

individualno reševanje problema ne bo vodilo v dolgoročno zeleno stanje, saj bi bilo tako reševanje ovira na poti razvoja enotnega evropskega trga, vseeno pa je Komisija pustila odprte vse možnosti (Barber, Giles, Parker, 2007).

S trenutno kreditno krizo je povezan med vrsticami že omenjen problem – obrestne mere. Tu si, za razliko od prej, nasproti stojita Francija in Nemčija. Razumljivo, saj Velika Britanija ni v evro območju in sama postavlja ceno denarja na svojem trgu. ECB se na drugi strani ubada z (ne)spreminjanjem ključne obrestne mere. Zaradi še nepredvidljivih končnih posledic finančne krize na rast so jo od poletja kljub prej pričakovanemu zvišanju (zaradi bojazni pred inflacijo) pustili nedotaknjeno. ECB s tem ne želi še bolj otežiti dostop do likvidnih sredstev tistim bankam, ki so vitalnega pomena za evropski denarni trg. Konflikt med Nemčijo in Francijo se pojavi, ko hoče slednja z znižanjem obrestne mere spodbuditi gospodarstvo. Nemška kanclerka Angela Merkel odločno zavrača politične pritiske na zniževanje obrestne mere in zagovarja neodvisnost ECB ter nalogo ohranjanja cenovne stabilnosti (Žerjavič, 2007, str. 20). Dejal bi lahko, da je v luči tega prepira še dobro, da Nemčija trenutno zaradi ranljivosti svojih velikih bank ne želi zvišanja obrestnih mer iz strahu pred grozečo inflacijo v evro območju.

5 ODZIVNOST NAŠEGA PRAVNEGA REDA NA DOGAJANJE V OKVIRU EU

5.1 Novi bančni zakon

Vključevanje evropske ureditve bančnega sistema v slovenski pravni sistem je zahteval obsežnejše spremembe najpomembnejših področij urejanja bančnega poslovanja, zlasti upravljanja s tveganji in nadzora, zaradi česar je bilo treba bistveno dopolniti ali spremeniti skoraj vsa poglavja do leta 2006 veljavnega zakona o bančništvu (ZBan).⁶⁵ Namesto noveliranja veljavnega zakona se je zakonodajalec odločil pripraviti povsem nov zakon o bančništvu (ZBan-1),⁶⁶ katerega cilj je bil določiti takšna pravila o poslovanju bank in nadzoru nad njimi, ki naj bi zagotavljala ustrezne razmere za varnejše in učinkovitejše poslovanje bank in večjo trdnost finančnega sistema (Rupnik Vičar, 2007, str. 15). Hkrati je bil sprejet tudi nov zakon o Banki Slovenije (ZBS-1).⁶⁷

Snovalci so v obrazložitvi predloga zakona zapisali najpomembnejša načela in rešitve, po katerih se ta načela uresničujejo (Predlog ZBan-1, 2006, str. 2-3):

- **načelo varnega, skrbnega in preglednega poslovanja bank** zahteva, da banke z ustreznimi ukrepi učinkovito upravljajo s tveganji, ki so jim (ali bi jim lahko bile) izpostavljene v svojem poslovanju. To načelo se uresničuje predvsem prek pravil,⁶⁸

⁶⁵ Zakon o bančništvu (ZBan), UL RS 7/99, kasneje večkrat spremenjen oziroma dopolnjen.

⁶⁶ »Novi« Zakon o bančništvu (ZBan-1), UL RS 131/2006.

⁶⁷ Zakon o Banki Slovenije (ZBS-1), UL RS 131/2006.

⁶⁸ Zahteve so, (1) da banka vzpostavi zanesljiv in trden sistem upravljanja, (2) po kapitalski ustreznosti, (3) da banka vzpostavi ustrezne strategije in procese za ocenjevanje potrebnega notranjega kapitala, (4) da

določenih v četrtem poglavju Upravljanje s tveganji, pa tudi prek pravil, določenih v drugem poglavju Statusni ustroj banke, zlasti s pravili o upravi banke in imetnikih kvalificiranih deležev. Preglednost poslovanja banke se medtem dodatno zagotavlja s pravili o javni objavi letnih poročil in drugih razkritij o poslovanju banke, določenih v petem poglavju Poslovne knjige in letno poročilo;

- **načelo učinkovitega poslovanja bank** zahteva in omogoča, da banke pravila o upravljanju s tveganji uresničujejo sorazmerno z značilnostmi, obsegom in zapletenostjo svojih poslov. Na podlagi novih baselskih standardov je to načelo v novem zakonu uresničeno v precej večjem obsegu kot doslej, saj nova pravila o kapitalskih zahtevah, določena v četrtem poglavju, bankam omogočajo uporabo IRB-pristopov, prilagojenih tveganju in poslovanju vsake banke,⁶⁹ ter ustrezno upoštevanje ukrepov omejevanja tveganj⁷⁰ in razpršitve kreditnih tveganj pri izračunavanju kapitalskih zahtev;⁷¹
- **načelo skrbnega in učinkovitega nadzora** zagotavlja, da banke poslujejo v skladu s pravili upravljanja s tveganji in drugimi pravili varnega in skrbnega poslovanja, nad bankami pa opravlja nadzor ustrezen nadzorni organ (Banka Slovenije), ki mu zakon daje možnost izrekanja ukrepov, s katerimi se lahko učinkovito doseže namen nadzora. To načelo se uresničuje prek pravil o nadzoru, določenih v sedmem poglavju Nadzor nad bankami;
- **načelo zaupanja vlagateljev** se uresničuje zlasti prek pravil o jamstvu za vloge, določenih v osmem poglavju Zajamčene vloge, in pravil, določenih v šestem poglavju Varovanje zasebnih podatkov.

S prvim januarjem 2008 so začele veljati še tiste določbe novega zakona, za katere je direktiva predvidela kasnejši rok začetka veljavnosti, s tem pa so od tistega dne v uporabi vsa določila evropske direktive CRD. Slovenske banke so se že pred tem zavedale, kaj jim omenjena sprememba utegne prinesiti. Ena njihovih glavnih ugotovitev je bila, da pričakujejo večjo cenovno razlikovanje (diferenciacijo), predvsem zaradi večjih sprememb v kreditnem tveganju in podrobnejšem razlikovanju med dobrimi in slabimi komitenti. To pa naj bi neugodno vplivalo zlasti na bolj tvegane stranke (Weiss, 2007, str. 4).

Slovenija je z ZBan-1 po zgledu Basla II in evropske direktive umestila nova pravila nadzora in sodelovanja bank. S konsolidacijo in z vsebinsko popolnejšimi nadzornimi pravili tako naša država sledi razvoju evropskega bančništva. Kakšen bo končni rezultat implementacije novih pravil oziroma napredek je (bo) Slovenija dejansko dosegla, pa bodo pokazale prakse delovanja bank in Banke Slovenije (Pollick, 2007, str. 39).

banka posluje v skladu z omejitvami izpostavljenosti in drugimi omejitvami, in (5) po ustreznem upravljanju z likvidnostjo.

⁶⁹ Več o tem v točki 3.2.1.1.2.

⁷⁰ S tem mislijo na kreditno zavarovanje oz. zmanjševanje kreditnega tveganja (več o tem v točki 3.2.1.1.3).

⁷¹ S tem mislijo na listinjenje ali sekuritizacijo (več o tem v točki 3.2.1.1.4).

5.2 Posledice finančne krize za slovenske banke

Dejstvo, da je slovensko bančništvo čedalje bolj integrirano v mednarodne finančne trge, pomeni, da je zato bolj izpostavljeno negativnim pojavom na teh trgih. Trenutna kriza vpliva tudi na naše banke, vendar se te k sreči soočajo »le« z omejenimi, a za našo državo resnimi posledicami – med drugim z višjo obrestno mero zaradi višjih ocen tveganj v finančnih transakcijah, kot tudi z nenaklonjenostjo tržnih udeležencev do prevzemanja tveganj. Slednje pomeni, da se banke soočajo z višjimi stroški financiranja in manjšo ponudbo pri pridobivanju dolgoročnih virov sredstev (Jašovič v Lah, 2007a, str. 3).

Slovenija sprva ni kazala pretirane skrbi, da bi jo finančna kriza lahko huje prizadela. Ob opazovanju dogajanja v tujini pa je kmalu postalo jasno, da tudi naše banke ne bodo prizadete le posredno. V bančnih krogih so se kmalu začele pojavljati zaostritve razmer na, po mnenju mnogih, pregretem slovenskem bančnem trgu. Slovenske banke so (kot tuje) še v začetku leta 2007 precej radodarno (pohlepno?) odobravale kredite, nekatere tudi na podlagi zdaj že precej dvomljivih bonitetnih ocen (Jenko, 2007, str. 9).

Ekonomski položaj in stanje slovenskega bančnega sistema sta postajala ogrožena, kar so nakazovali zunanji in notranji dejavniki. Banka Slovenije se po mnenju nekaterih sicer dokaj dolgo ni pretirano vznemirjala ali ukrepala, a je naposled decembra le sprejela ukrepe, s katerimi je želela zaustaviti previsoko rast kreditov ter pripraviti banke k ponovnemu preverjanju kreditne sposobnosti lastnih strank in k povečanju rezerv za slabše čase (Repovž, 2007a, str. 5).

6 SKLEPNE UGOTOVITVE

Zdravje bančnega sistema je pomembna in odgovorna naloga oziroma skrb vseh gospodarstev, še posebej v tako mnogostranski medsebojni povezanosti, kot je v EU, in v kateri je danes združenih kar 27 nacionalnih bančnih sistemov. Vsak od teh ima svoje značilnosti, zaradi česar je prisotnih tudi precej razlik. Kot rečeno v diplomskem delu, EU namerava te neenakosti odpraviti v čim večji meri, če jih že ne more popolnoma.

Z evropskimi bančnimi direktivami se skuša vzpostaviti red, ki bi prispeval k enotnosti pravil poslovanja bančnih institucij znotraj EU. Sprva so skušali pravila povsem poenotiti, vendar so kmalu prešli na bolj smiseln način, in sicer z uvajanjem minimalnih standardov, ki jih morajo države članice upoštevati v svojih zakonodajah. Tako je leta 2006 mnoge že sprejete direktive nadomestila Direktiva o kapitalskih zahtevah, bolj poznana pod kratico CRD.

Omenjena nova direktiva skuša v evropskem prostoru uveljaviti pravila, ki so bila leta 2004 sprejeta s sporazumom Basel II in temeljijo na tristebnem načelu. Prvi steber (minimalne kapitalne zahteve) vsebuje določila o tem, koliko lastnih sredstev oziroma kapitala mora v vsakem trenutku imeti banka na razpolago ob izrednih dogodkih (naprimer bankrot katere druge banke, ki je pomembna partnerica). Ali banke dejansko razpolagajo z ustrezno vsoto

lastnih sredstev, preverjajo nacionalni nadzorni organi v okviru drugega stebra (regulatorni nadzor); nadzorniki morajo ob vsakršnem odstopanju banke od zakonskih določil nemudoma ukrepati in poskrbeti, da se vzpostavi normalno stanje. Da bi bilo takšnih primerov čim manj, je uveljavljen tudi tretji steber (tržna disciplina), ki od bank zahteva redno obveščanje javnosti o stanju njihovih sredstev in drugih ključnih podatkov.

Leto 2007 si bomo nedvomno zapomnili po finančni krizi, ki je prizadela vse pomembnejše finančne trge po svetu, tudi slovenskega, ki je v te velike sisteme vse bolj vpet. Več kot pol milijarde evrov velika škoda, ki je povzročila finančne težave in zlome nekaterih velikih mednarodnih bank, priča o izjemni razsežnosti krize, ki z (ne)posrednimi učinki znova opozarja, kako prepleteni so danes mednarodni finančni tokovi oziroma globalno gospodarstvo nasploh.

Kljub v letu 2006 sprejeti novi zakonodaji se EU in evropske banke niso bile pripravljene soočiti s tako hudimi posledicami, saj bi bila v nasprotnem primeru kriza danes v veliki meri že preteklost. Kot vse kaže, trenutno veljavna pravila niso dovolj jasna oziroma stroga. Zakoni sicer nikoli niso popolni, vendar se zdi, da snovalci veljavne zakonodaje niso predvideli oziroma mislili na vse možne dogodke, ki utegnejo doleteti finančne institucije.

Bolj kot »pomanjkljiva« zakonodaja bode v oči to, da banke, ki so se znašle v krizi, ne trpijo tako hudih posledic v svojem poslovanju, kot je sprva kazalo. Razlog je v izjemni pomoči njihovih centralnih bank in drugih večjih bank, ki se bojijo težav, ki bi jih lahko povzročil zlom katere od bank v kritičnih težavah. Predvsem pomoč držav oziroma njihovih centralnih bank pa kaže, da imajo vrhovni bančni organi tako ali drugače namen reševati oziroma rešiti banke, ki se (tudi po lastni krivdi) znajdejo v težavah.

Eden ključnih problemov v tem položaju je tako imenovani moralni hazard. Če banke ne bi imele zjamčenega kritija za morebitne finančne stiske, bi zanesljivo bolj skrbno vlagale denar oziroma bi z njem ravnale bolj previdno. Danes pa banke, ki so z njim zaupanim denarjem (varčevalcev) ravnale neprevidno, nimajo takih izgub, kot bi si jih glede na njihovo ravnanje celo zaslužile; ne pozabimo namreč, da se je precej evropskih bank za las izognilo bankrotu oziroma propadu.

Kot sem omenil v četrtem poglavju, v EU že nekaj mesecev potekajo razprave o tem, kako povečati varnost in zanesljivost bančnega sistema. Sam se bolj nagibam k francoskim predlogom, ki predvidevajo nove pravne podlage za poslovanje bančno-finančnih institucij; tudi britanski načrti se ne bi zdeli tako slabi oziroma postavljeni na napačnih temeljih, če se ne bi »zgodila« Northern Rock. Le-ta je pokazala, da na tudi še tako liberaliziranem finančnem trgu, kot je britanski, ne moremo več pričakovati oziroma verjeti, da lahko trg brez pomoči »tistih zgoraj« sam reši vse stiske.

Tudi nadzornim organom centralnih bank, pri nas Banki Slovenije, bi bilo treba dati več pristojnosti in možnosti ukrepanja, hkrati pa zagotoviti, da bi ta nadzor potekal temeljiteje, saj je morebiti tudi njegovo prepovršno izvajanje vplivalo na razsežnost krize v letu 2007.

Poleg popolnejšega nadzora nad bankami bi veljalo okrepiti tudi nadzor nad ocenjevalnimi (bonitetnimi) agencijami – te velikokrat (sklepam, da iz lastne želje po dobičku) dajejo predobre ocene kreditne sposobnosti in s tem, v primeru finančnih kriz le še dodajo olja na ogenj ter prispevajo k še večji nepreglednosti poslovanja bank.

Končno bi EU morala sprejeti strožja pravila oziroma določiti kazni za tiste, ki so odgovorni za škodo, povzročeno iz njihove pohlepnosti po dobičku oziroma nekorektnega odnosa do svojih strank. Slednje bi bilo treba sočasno bolj zavarovati oziroma zmanjšati njihovo odvisnost od zunanjih dejavnikov.

Slovenije resne posledice omenjene krize še niso doletele, vendar se jim ne bo mogoče povsem izogniti, če že ne na kratki, pa skoraj zagotovo na dolgi rok. In kako bi spremembe evropske zakonodaje v do sedaj nakazani smeri vplivale na Slovenijo in njene banke? Težavo bi verjetno predstavljalo vnovično spreminjanje oziroma dopolnjevanje zakonodaje, a v verjetno manjši meri kot posledično uvajanje novih pravil v bančno poslovanje.

V povezavi z ravnokar omenjenim se mi zastavlja vprašanje, ali si slovenske banke trenutno želijo novih sprememb v evropski bančni zakonodaji, ki bi jim zagotavljale večjo varnost, slovenskemu bančnemu sistemu pa večjo zanesljivost. Menim, da v položaju, ki bi naše banke silil v tako razmišljanje, v Sloveniji še nismo, in upam, da se dogodki, ki bi banke morebiti pripeljali do takih misli oziroma želja, sploh ne bodo zgodili.

Iz do sedaj povedanega lahko nedvomno trdim, da EU trenutno nima dovolj ustrezne zakonodaje, ki bi varovala banke in z njimi povezane subjekte bančnega sistema pred posledicami kriz. Tako lahko **potrdim** delovno hipotezo, ki sem jo zapisal na začetku diplomskega dela.

Za konec opisujem zanimivo misel, ki govori o tem, da v dobrih časih velikokrat ne vidimo prežečih nevarnosti in mislimo, da bo še naprej vse tako lepo, kot je (bilo do sedaj). Krivulja se velikokrat le obrne navzdol. Takrat pa je treba biti pripravljen, da tak obrat ne povzroči katastrofe.

Diplomsko delo zaključujem s citatom, s katerim avtor povzema zgoraj omenjeno misel: »Ne pozabimo, da slabi krediti nastajajo v dobrih časih, in ko konjunktorno plimo odnese, na čereh nasede marsikatero slabo posojilo...« (Jenko, 2007, str. 29)

LITERATURA

1. Anderson Josh et al.: The U. S. Housing Project Update. Pimco Bonds. [URL: <http://europe.pimco.com/LeftNav/Viewpoints/2007/Housing+Update+3-2007.htm>], 10. 1. 2008.
2. Atkins Ralph, Shellock Dave, Tett Gillian: Investors stunned by ECB's €350bn. Financial Times. [URL: <http://www.ft.com/cms/s/0/7ba8f586-ad5b-11dc-9386-0000779fd2ac.html>], 18. 12. 2007.
3. Barber Tony, Giles Chris, Parker George: EU troika calls for market clarity. Financial Times. [URL: http://www.ft.com/cms/s/0/c2230a9c-7e7b-11dc-8fac-0000779fd2ac,dwp_uuid=70662e7c-3027-11da-ba9f-00000e2511c8.html], 19. 10. 2007.
4. Benkovič Matej: Nova pravila nadzora nad bankami, zavarovalnicami in drugimi finančnimi institucijami. Diplomaska naloga. Ljubljana : Pravna fakulteta, 2004. 116 str.
5. Benston George, Kaufman George: Commercial Banking and Securities Activities: A Survey of Risks and Returns. The Financial service revolution: Understanding the Changing Role of Banks, Mutual Funds and Insurance Companies. New York : McGraw – Hill, 1997, str. 3-25.
6. Birsa Urška: Tržna tveganja in kapitalska ustreznost bank. Diplomaska naloga. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004. 51 str.
7. Borak Neven: Bančne direktive Evropske skupnosti. Ljubljana : Zveza ekonomistov Slovenije, 1996, 246 str.
8. Bošković Dragiša: Moralni in drugi hazarderji. Sobotna priloga, Ljubljana, 1. 9. 2007, str. 19.
9. Bošković Dragiša: Prizori iz tridesetih let. Sobotna priloga, Ljubljana, 22. 9. 2007a, str. 20.
10. Croft Jane, Giles Chris, Parker George: State role in N Rock wins King blessing. Financial Times. [URL: <http://www.ft.com/cms/s/0/f3f14058-ada0-11dc-9386-0000779fd2ac.html>], 18. 12. 2007.
11. Croft Jane: Consortium in bid talks over Rock. Financial Times. [URL: http://cachef.ft.com/cms/s/0/9162fefc-acdf-11dc-b51b-0000779fd2ac,dwp_uuid=74d73d92-650f-11dc-bf89-0000779fd2ac.html], 17. 12. 2007.
12. Dimovski Vlado, Gregorič Aleksandra: Temelji bančništva. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2000. 181 str.

13. Giles Chris, Larsen Peter Thal, Saingol Lina: Northern Rock plans fresh push for sale as savers withdraw £2bn. Financial Times, London, 17. 9. 2007, str. 1.
14. Gulič Tjaša: Uveljavitev Basel II standardov. Diplomsko delo. Ljubljana : Pravna fakulteta, 2006. 88 str.
15. Hall Ben, Barber Tony: Lagarde calls for tighter bank rules. Financial Times. [URL: http://www.ft.com/cms/s/0/9ede20ae-75e2-11dc-b7cb-0000779fd2ac.html?nclick_check=1], 8. 10. 2007.
16. Heffernan Shelagh: Modern banking in theory and practice. Chichester : John Wiley & Sons, 1996. 445 str.
17. Janevska Lidija: Prenos kreditnega tveganja. Bančni vestnik, Ljubljana, 53(2004), 3, str. 42-47.
18. Janevska Lidija: Tehnike zmanjševanja kreditnega tveganja v Baslu II. Bančni vestnik, Ljubljana, 52(2003), 5, str. 35-40.
19. Jenko Miha: Samo brez panike. Delo, Ljubljana, 49(2007), 217, str. 9.
20. Jenko Miha: Največje žrtve krize so evropske banke. Delo, Ljubljana, 49(2007a), 234, str. 1.
21. Kovač Mateja: Regulatorni nadzor v Baslu II. Bančni vestnik, Ljubljana, 52(2003), 12, str. 24-30.
22. Lagarde Christine: Securitisation must lose the excesses of youth. Financial Times. [URL: <http://www.ft.com/cms/s/0/f83c9490-75c5-11dc-b7cb-0000779fd2ac.html>], 8. 10. 2007.
23. Lah Emil: Interview with Mr. Guido Ravoet, Secretary General of the European Banking Federation: We defend the interests of the whole banking sector in Europe. Bančni vestnik, Ljubljana, 56(2007), 10, str. 2-5.
24. Lah Emil: Intervju s članom sveta Banke Slovenije mag. Božom Jašovičem: Finančne krize so najbolj pogost pojav finančne nestabilnosti. Bančni vestnik, Ljubljana, 56(2007a), 11, str. 2-5.
25. Mishkin Frederic: Financial markets and institutions. 2nd edition. Massachusetts : Addison-Wesley Longman, 1998. 668 str.
26. Mrak Mojmir: Mednarodne finančne krize in banke. Bančni vestnik, Ljubljana, 56(2007), 11, str. 1.
27. Novak Manica: Primerjava ureditve bančnega sistema Evropske unije s slovensko. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 116 str.

28. Pirtovšek Matej, Kristl Miha: Zdrava bančna praksa na področju trgovanja. Zbornik 8. strokovnega posvetovanja o bančništvu. Ljubljana : Zveza ekonomistov Slovenije, 2002, str. 61-75.
29. Pollick Matej: Implementacija pravil Basel II. Bančni vestnik, Ljubljana, 56(2007), 4, str. 33-39.
30. Repovž Mija: Opotekanje na robu dolžniškega brezna. Sobotna priloga, Ljubljana, 1. 12. 2007, str. 10-11.
31. Repovž Mija: Banka Slovenije je ukrepala. Delo, Ljubljana, 49(2007a), 292, str. 3.
32. Rotovnik Tomaž: Javna razkritja v okviru tretjega stebra novega kapitalskega sporazuma in moralni hazard. Bančni vestnik, Ljubljana, 52(2003), 6, str. 38-44.
33. Rotovnik Tomaž: Proces nove evropske kapitalske ureditve in njene bistvene novosti. Bančni vestnik, Ljubljana, 53(2004), 10, str. 43-47.
34. Rotovnik Tomaž: Proces ocenjevanja tveganj. Banka Slovenije. 51 str. [URL: <http://www.bsi.si/poslovanje-bank-in-podjetij.asp?Mapald=157>], 15. 10. 2007.
35. Rubin Saša: EU odgovor na Basel II. Bančni vestnik, Ljubljana, 52(2003), 4, str. 27-31.
36. Rupnik Vičar Mojca: Novi Zakon o bančništvu (ZBan-1). Pravna praksa, Ljubljana, 26(2007), 3, str. 15-16.
37. Shiller Robert: Težave z mehurčkom. Delo, Ljubljana, 49(2007), 216, str. 5.
38. Snoj Alenka, Žnidar Monika: Kriza na trgu posojil in kreditnih instrumentov. Bančni vestnik, Ljubljana, 56(2007), 11, str. 8-12.
39. Stojanov Veso: Opozorila, da je kriza resna. Delo, Ljubljana, 49(2007), 209, str. 10.
40. Stojanov Veso: Vlada poskuša umiriti duhove. Delo, Ljubljana, 49(2007a), 216, str. 11.
41. Šteharnik Tadeja: Računovodske informacije za določanja kapitalske ustreznosti bank. Diplomaska naloga. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004. 56 str.
42. Walker George Alexander: European banking law: policy and programme construction. London : British Institute of International and Comparative Law, 2007. XXXIV, 435 str.
43. Weiss Monika: Basel II je tu: zaostritev posojilnih pogojev za slabše stranke. Finance, Ljubljana, 10(2007), 248, str. 4-5.
44. Žerjavič Peter: Mlinski kamen za vratom evropskega gospodarstva. Sobotna priloga, Ljubljana, 1. 12. 2007, str. 20-21.

45. Žerjavič Peter: Na bančni trg tristo petdeset milijard evrov. Delo, Ljubljana, 49(2007a), 292, str. 1.

VIRI

1. Council Directive 89/647/EEC of 18 December 1989 on a solvency ratio for credit institutions (Official Journal of the European Communities, No. L 386/14).
2. Council Directive 92/30/EEC of 6 April 1992 on the supervision of credit institutions on a consolidated basis (Official Journal of the European Communities, No. L 110/52).
3. Direktiva 2006/48/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. junija 2006 o začetku opravljanja in opravljanju dejavnosti kreditnih institucij (preoblikovano) (Uradni list EU, št. 177/49).
4. Direktiva 2006/49/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. junija 2006 o kapitalski ustreznosti investicijskih podjetij in kreditnih institucij (preoblikovano) (Uradni list EU, št. 177/49).
5. EU že odgovarja na finančno krizo. STA, E-Delo. [URL: http://www.delo.si/index.php?sv_path=41,396,244703&src=rp], 9. 10. 2007.
6. EUABC.com – slovar EU za internetne uporabnike. [URL: <http://sl.euabc.com/>], 18. 10. 2007
7. Market discipline, disclosure and moral hazard in banking. Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements. 57 str. [URL: <http://www.bis.org/bcbs/events/wkshop0303/p10nierbaum.pdf>], 27. 11. 2007.
8. Predlog Zakona o bančništvu (ZBan-1). Evropska centralna banka. 213 str. [URL: http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/con_2006_48_sl_draft_law.pdf], 7. 8. 2006.
9. Spletne strani Financial Times. [URL: www.ft.com], 27. 11. 2007.
10. Spletne strani Zakonodaje EU. [URL: <http://eur-lex.europa.eu/sl/index.htm>], 26. 10. 2007.
11. Strokovni komentarji. BBC World, 17. 12. 2007.
12. Strokovni komentarji. Sky News, 17. 12. 2007.
13. The New Basel Capital Accord – Consultative Document, Part 3: The Second Pillar – Supervisory Review Process. Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements. str. 138-153 [URL: <http://www.bis.org/bcbs/cp3part3.pdf>], 26. 11. 2007.

14. Trichet: Kreditna kriza bi lahko imela širše posledice. STA, E-Delo. [URL: http://www.delo.si/index.php?sv_path=41,36,238330&src=rp], 10. 9. 2007.
15. Zakon o bančništvu (ZBan-1) (Uradni list RS, št. 131/2006).